ఏపి హజ్ బుల్లెటిన్

తెలుగు, ఉర్దూ భాషల్లో ప్రచురితం

సంపుటి 3 సంచిక 5
జూన్ - 2019
షవ్వాల్, హిజ్రీ 1440

బిస్మిల్లాహ్ హిర్రహ్మా నిర్రహీమ్

అమిత దయాళువు, అనంత కరుణామయుడు అయిన అల్లాహ్ పేరుతో...

ఈ సంచికలో...

అల్లాహ్ పోషిస్తాడు!	3
హజ్ 4, 5, 6 రోజులు	7
ప్రవక్త జీవితమే సందేశం	8
ఒక సత్కార్యానికి లక్ష పుణ్యఫలాలు!!!	10
హజ్ నియమాలు	11
హజ్ ఎ అక్బర్ అంటే ఏమిటి?	15
స్త్రీలు హజ్ ప్రత్యేక నియమాలు	16
తెలుసుకోవాల్సిన అరబీ పదాలు	18
సందేహాలు - సమాధానాలు	19

చీఫ్ ఎడిటర్,
ఎస్.ఎం.డి.తాజుద్దీన్ ఆరీఫ్

ఎడిటర్
డా.ఫజులుల్లా ఖాన్

ఏ.పి.హజ్‌బుల్లెటిన్ చదవాలనుకుంటున్నారా?

వెంటనే చందాదారులుగా చేరండి. హజ్-ఉమ్రా విధివిధానాలను ఖురాన్ హదీస్‌ల ఆధారంగా ఇస్లామిక్ స్కాలర్స్ ఆధ్వర్యంలో "ఏ.పి.హజ్‌బుల్లెటిన్"ను ఏపి హజ్ కమిటీ ప్రచురిస్తోంది. చందా వివరాలు విడి ప్రతి రూ.15/- సంవత్సర చందా రూ.85/- **(డ్రా తేదీ నుంచి హజ్‌యాత్రకు వెళ్ళే వరకు)**. చందా మొత్తాన్ని ఏపి స్టేట్ హజ్ కమిటీ, అకౌంట్ నెంబర్: 034310100141377 ఐఎఫ్ఎస్‌సి కోడ్: ఎఎన్‌డిబి0000343 ఆంధ్ర బ్యాంక్ లబ్బీపేట్ బ్రాంచ్, విజయవాడలో జమా చేయాలి.

ఇస్లామిక్ స్కాలర్స్ నుంచి వ్యాసాల్ని ఆహ్వానిస్తున్నాం

ప్రతి నెల విడుదలౌతున్న హజ్‌బుల్లెటిన్‌లో ప్రచురించడానికి ఇస్లామిక్ స్కాలర్స్ నుంచి హజ్, ఖురాన్, హదీస్‌కు సంబంధించిన ఆర్టికల్స్ (తెలుగు - ఉర్దూ భాషలో డిటిపి చేయించి ఓపెన్ ఫైల్ aphajjpro@gmail.comకు మెయిల్ చేయాలి). ప్రింట్ అవుట్ కానీ, రాత ప్రతిని కాని పంపరాదు.

సంవత్సర చందా 85/-
విడిప్రతి వెల: **15/-**

ప్రచురణ
ఏపి స్టేట్ హజ్ కమిటీ
మసీదు వీధి, లబ్బీపేట్, విజయవాడ
టోల్‌ఫ్రీ నెం: 18004257873

RNI No: TELBIL/2017/73690
Edited, Printed & Published by MD Tajuddin Aref, E.O. AP Haj Committee, 3rdFloor, # 39-3-2, Mosque Street, Labbipet, ViJayawada, AP. Printed at AP Haj Committee Vijayawada. Editor: Dr.Fazalullah Khan
EMail:aphajcommittee@gmail.com,Website:apstatehajcommittee.com
Postal No.VJ/197/2018/20

తవక్కల్ అల్లా!

తవక్కల్ అల్లా! అల్లాపర్ భరోసా! ఖుదీ కో కర్ బులంద్ ఇతనా కే, హర్ తక్‌దీర్ సే పహెలే, ఖుదా బందేసే ఖుద్ పూఛే బతా తేరీ రజా క్యాహై! ఆద్మీ అప్‌నే ఆప్‌కు ఇతనా అచ్ఛా బనానా కే ఖుదాకే జాత్‌పే ఉసే బరోసా రహెనా కే మేరే లియే జో కుచ్ కర్‌నే వాలా అల్లాహై. యానే తవక్కల్ అల్లా, అల్లాపర్ భరోసా, "వై సే వక్త్ అల్లా తాలా ఖుద్ ఉస్‌కే హాథ్ మే కోయి ఫైసలా కర్ నే సే ఫహెలే బందేసే పూఛే ఉసికి ఖుషీ క్యాహై. ఉస్‌కే బాద్ అల్లా తాలా అపనా ఫైసలా లే. - అల్లమా ఇక్బాల్

మనిషి కోరుకునేవాటిలో ధనం(జర్ర్), స్త్రీ(జన్), భూమి(జమీన్)తోపాటు కీర్తికాంక్ష కూడా ఉంది. మనిషి కష్టానికి భయపడతాడు, నష్టానికి భయపడతాడు. శత్రువులకు భయపడతాడు, మిత్రులకు భయపడతాడు. సంతానానికి భయపడతాడు. భార్యకు భయపడతాడు. కొందరికి బతుకంటే భయం. ఇంకొందరికి చావంటే భయం. అసలు సంతాపం, దుఃఖం, భయంలేని ప్రపంచాన్ని మనం ఊహించలేము. అది సాధ్యం కాదు కూడా. కాని ఓ లోకం ఉంది. సత్కర్మల సామగ్రితో అక్కడికి చేరుకున్నవారికి ఎలాంటి దుఃఖంగాని, బాధగాని, భయంగాని కలుగదు. అదే స్వర్గలోకం! మహోన్నతుడైన అల్లాహ్ ఇలా సెలవిస్తున్నాడు: "మరి ఎవరైతే ఆచరణలో అత్యుత్తమ రీతిని అవలంబించి తనను తాను అల్లాహ్ సన్నిధిలో సమర్పించుకుంటాడో అతనికి తన ప్రభువు వద్ద ప్రతిఫలం ఉంది. అలాంటివారికి ఎలాంటి భయంగాని, దుఃఖంగాని ఉండదు."

అల్లాహ్ శిక్షిస్తాడన్న భయం, అల్లాహ్ మన్నిస్తాడన్న ఆశకి, మధ్యఅవస్థలో జీవించేవాడే విశ్వాసి" అన్నారు ప్రవక్త ముహమ్మద్(స). మనం చేసే మంచి, చెడే మనల్నిగట్టునయినా పడేస్తుంది లేదా నట్టేటయినా ముంచుతుంది. అల్లాహ్ మన కర్మల లెక్కలు మనతో తీసుకోక ముందే, మనం మన లెక్కలను సరిచూసుకోవాలి. సరిచేసుకోవాలి.

ఇతరుల భావాలతో ఆటలాడకు. అలా చేయటం వలన నువ్వు ఆడిన ఆ ఆటలో గెలవచ్చు. కాని ఒక మంచి వ్యక్తిని నువ్వు జీవితాంతం కోల్పోతావు. నీలో స్నేహ గుణం అన్నది నీ బలహీనత అయితే ప్రపంచంలో నువ్వు అందరికన్నా బలమైనవాడివని అర్థం.

ఈ ప్రపంచం చాలా ఇబ్బందులను ఎదుర్కొంటుంది. దానికి గల కారణం అశాంతిని రగిలించే చెడ్డ వ్యక్తులు కాదు. మంచి వ్యక్తుల మౌనం. నవ్వుతూ తమ జీవితాన్ని కొనసాగిస్తున్నవారి జీవితాల్లో బాధలు వుండవు అని అనుకోవద్దు వారి వద్ద వాటిని ఎదుర్కొని నిలబడే శక్తి వలనే ఆ విధంగా కనిపిస్తారు. అవకాశాలు సూర్యకిరణాలు వంటివి అందుకే వాటిని వీలయినంత త్వరగా దొరకబుచ్చుకోవాలి. ఆలస్యం చేస్తే వాటిని కోల్పోక తప్పదు. నువ్వు వెలుగులో వున్నంత కాలం నిన్ను అందరూ అనుసరిస్తారు. అదే నువ్వు చీకట్లో వుంటే నీ నీడ కూడా నీతో రాదు.

దైవ ప్రసన్నత కోసం ప్రవక్త(స) తన సర్వస్వాన్ని దైవ మార్గంలో అర్పించడానికి ఎలా సంసిద్ధులయ్యారో దాన్నుండి మనం స్ఫూర్తిని పొందాలి. సత్యం కోసం, ధర్మం కోసం, ధర్మసంస్థాపన కోసం, ఆ మార్గంలో ఎన్ని కష్టనష్టాలు, పరీక్షలు ఎదురైనా సహన స్థైర్యాలతో ఇబ్రాహీం(అ), ఇస్మాయీల్(అ) ఎలాంటి త్యాగాలు చేశారో, వాటి స్ఫూర్తితో తాము కూడా సిద్ధమని చాటి చెప్పడమే హజ్ ఆరాధనలోని నిగూఢార్థం. దేవుని సేవలో భౌతిక ప్రయోజనాలు వదులుకునే సంసిద్ధతను ప్రకటించే సందర్భమే హజ్.

- ఎస్.ఎం.డి.తాజుద్దీన్ ఆరీఫ్
చీఫ్ ఎడిటర్

అల్లాహ్ పోషిస్తాడు!

ఇస్లాం కాంతి సౌజన్యంతో

విశ్వంలోని ప్రతి వస్తువు యొక్క అవసరాలు వేర్వేరుగా ఉంటాయి. వాటిని కేవలం అల్లాహ్ తప్ప మరెవరూ ఎంతమాత్రం తీర్చజాలరు. ఉదాహరణకు ఆయన కొందరి అవసరాలను నీటిలో తీరుస్తాడు, కొందరి అవసరాలను భూమిలో తీరుస్తాడు మరియు కొందరి అవసరాలను ఆకాశాలలో తీరుస్తాడు, కొందరి అవసరాలను అంతరిక్షంలో తీరుస్తాడు, కొందరి అవసరాలను ఎడారులలో తీరుస్తాడు, కొందరి అవసరాలను అడవులలో తీరుస్తాడు, కొందరి అవసరాలను పర్వతాలలో తీరుస్తాడు, కొందరి అవసరాలను గాలులలో తీరుస్తాడు. ఎవరు ఏ స్థానంలో ఉన్నారో వారి అవసరాలను అక్కడే వారి స్థానంలోనే తీరుస్తాడు. ఎడారులలో ఉండే జంతువులు మట్టి వైపుకు రావు. అలాగే సముద్ర జంతువులు సముద్రాల నుంచి వెలుపలికి రావు. అలాగే అడవి జంతువులు అడవిని వదలి బయటికి రావు. ఒకవేళ అవి తమ స్థానాలను వదలి వచ్చిన పక్షంలో ఇతర స్థానాలలో వాటి అవసరాలు తీర్చబడవు, అవి పరిరక్షించబడవు కూడా. అల్లాహ్ గుడ్లలో పోషించబడేవాటి అవసరాలను గుడ్లలోనే తీరుస్తాడు. జంతువుల కడుపులో పోషించబడేవాటి అవసరాలను కడుపులోనే తీరుస్తాడు, విత్తనంలో పోషించబడే మొక్కల అవసరాలను విత్తనంలోనే తీరుస్తాడు, వృక్షాలు మరియు మొక్కల అవసరాలన్నింటినీ వాటి స్థానాలలోనే తీరుస్తాడు. ఈ విధంగా 'ప్రభువు' అనే పదానికి సులభమైన నిర్వచనాన్ని ఈ విధంగా ఇవ్వవచ్చు: "ప్రతి జీవరాశి యొక్క ప్రతి అవసరాన్నీ ప్రతి వయస్సులోను, ప్రతి సమయం ప్రేమ మరియు వాత్సల్యంతో తీర్చేవానిని 'ప్రభువు' (రబ్) అని పేర్కొంటారు. 'ప్రభువు' (రబ్) కేవలం అల్లాహ్ ఒక్కడే!

గుడ్లలో రంధ్రం ఉండదు. గాలి, నీరు మరియు ఆహారం వాటి లోపలికి వెళ్ళజాలవు. కానీ అల్లాహ్ అక్కడ దాదాపు రెండు నెలల వరకు అందులోని పిల్లల అవసరాలను తీరుస్తాడు. నీటిలో ఉండే జంతువులు పొలాన్ని పండించలేవు, వ్యవసాయం చేయలేవు. అవి కేవలం నీటిలో ఈదుతూ తమ ఆహారాన్ని అన్వేషించవలసియుంటుంది. వాటి పిల్లలు మరియు వాటి పోషణకు సంబంధించిన అవసరాలన్నింటినీ అల్లాహ్ నీటిలోనే తీరుస్తాడు. భూమిపై ఉండే క్రూర జంతువులు, సాధారణ జంతువులు తమ ఆహారాన్ని మోసుకుంటూ తిరగవు, తాము ఉండే చోట సురక్షితంగా ఉండవు. కానీ అల్లాహ్ వాటికి చెందిన ప్రతి అవసరాన్నీ తీరుస్తున్నాడు. బలహీనంగా ఉండే చీమలు, కీటకాలు మొదలయినవాటి అవసరాలను రాత్రింబవళ్ళూ అల్లాహ్ తీరుస్తున్నాడు.

అల్లాహ్ పక్షులకు గూళ్ళలో ఉండేందుకు యోగ్యమైనవిగా రూపొందించాడు. అవి ప్రతిరోజూ అల్లాహ్ పట్ల నమ్మకంతో ఆకలితో ఎగురుతాయి మరియు సాయంత్రం తమ పిల్లల కొరకు ఆహారాన్ని తీసుకొని వెనుదిరిగి వస్తాయి. వాటికి సంబంధించిన అవసరాలన్నింటినీ అల్లాహ్ తీరుస్తాడు. అవి నిలిచియుండేందుకు, తినేందుకు, త్రాగేందుకు, నిద్రించేందుకు ఏ స్థానము నిర్ణయించబడియుండదు. అలాగే అవి సురక్షితంగా ఉండవు, ప్రమాదంలో ఉంటాయి. కానీ అల్లాహ్ వాటి అవసరాలను తీరుస్తాడు మరియు ప్రతిరోజూ వాటిని సంరక్షిస్తాడు.

మానవ శిశువు తల్లి గర్భంలో తొమ్మిది నెలలపాటు ఉంటుంది. అల్లాహ్ శిశువుకు చెందిన ప్రతి అవసరాన్నీ తీరుస్తాడు. ఇది కేవలం అల్లాహ్ యొక్క ప్రభుత్వపు ఔన్నత్యమే. ప్రాపంచిక జీవితంలో దోమ, ఈగ, చేప, కప్ప, మొసలి మరియు తాబేళ్ళ పిల్లలను తల్లిదండ్రుల అవసరం లేకుండానే అల్లాహ్ పోషిస్తాడు.

ప్రాణం గల జీవరాశులలో మానవులను వారి తల్లిదండ్రుల ద్వారా అల్లాహ్ పోషిస్తాడు. జంతువులలో ఎన్నో జంతువులను పురుష మరియు స్త్రీ జాతుల ద్వారా, ఉదాహరణకు పావురం, కాకి, కుందేలు, గ్రద్ద, గోరింక మరియు చిలుక మొదలయినవాటి పిల్లలను స్త్రీ పురుష జాతుల ద్వారా అల్లాహ్ పోషిస్తాడు.

అలాగే ఎన్నో జంతువులను, ఉదాహరణకు ఆవు, గేదె, మేక, ఒంటె, ఏనుగు, జింక, పిల్లి, కోడి మొదలయినవాటి పిల్లలను కేవలం తల్లి ద్వారా అల్లాహ్ పోషిస్తాడు. అదేవిధంగా చేప, కప్ప, ఈగ, దోమ, తాబేలు, చీమ మరియు ఎన్నో క్రిమికీటకాల లార్వాలను తల్లి దండ్రులు లేకుండానే అల్లాహ్ పోషిస్తాడు. వృక్షాలను సైతం అల్లాహ్ తల్లిదండ్రులు లేకుండానే పోషిస్తాడు. దైవదూత లను సైతం అల్లాహ్ తల్లిదండ్రులు లేకుండానే పోషిస్తాడు.

దైవప్రవక్త హజ్‌రత్ ఈసా(అ)ను అల్లాహ్ ఆకాశాలపైకి సజీవంగా తీసుకోబడ్డాడు. అలాగే ఆయనను ఈ వస్తువులన్నింటి అవసరం లేకుండానే పోషిస్తున్నాడు.

కహఫ్ గుహ వారిని అలాహ్ 300 సంవత్సరాల కంటే ఎక్కువ కాలం వరకు నిద్రకు గురిచేసి పోషించాడు.

దైవప్రవక్త హజ్‌రత్ మూసా(అ)ను ఆయన శత్రువయిన ఫిర్‌ఔన్ ఇంటిలో ఉంచి అల్లాహ్ పోషించాడు.

చెదపురుగు మరియు న్యూజిలాండ్‌కు చెందిన జాతీయపక్షిని అల్లాహ్ కనులను ప్రసాదించకుండానే పోషిస్తున్నాడు.

అల్లాహ్ ప్రతి విషయం పట్ల అధికారాన్ని, శక్తిని కలిగియున్నాడు, ఎడారి ఎలుకలు, ఇళ్ళల్లో ఉండే బల్లులను నీటిని త్రాగించకుండానే అల్లాహ్ సజీవంగా ఉంచుతున్నాడు. ఒంటెను పదిహేను నుంచి ఇరవై రోజుల వరకు అల్లాహ్ నీటిని త్రాగించకుండానే సజీవంగా ఉంచుతున్నాడు.

అల్లాహ్ జంతువులన్నింటినీ ఉద్యోగం, దుకాణం, సంపద, ఆస్తులు, విద్య మరియు డిగ్రీలు లేకుండానే పోషిస్తున్నాడు. అవి అల్లాహ్ పట్ల నమ్మకంతో ప్రతి రోజు ఉదయం ఆకలితో బయలుదేరుతాయి మరియు తమ తమ ఆహారాన్ని అన్వేషించి సాయంత్రం కడుపు నిండిన స్థితిలో వెనుదిరుగుతాయి. దైవదూతలను సైతం అల్లాహ్ ఉద్యోగం, వ్యాపారం, విద్య, సిరిసంపదలు మరియు ఆస్తులు లేకుండానే పోషిస్తున్నాడు.

మానవులు తల్లి గర్భంలో ఉన్నప్పుడు వారి వద్ద సిరిసంపదలు ఉండవు, ఉద్యోగం, వ్యాపారం, దుకాణం, ఆస్తులు, విద్య మరియు డిగ్రీలు వంటివేవీ ఉండవు. ఇవేమీ లేకున్నప్పటికీ అల్లాహ్ వారిని పోషిస్తాడు. అదేవిధంగా జంతువుల పిల్లలను గుడ్లలో మరియు తల్లి గర్భంలో గాలి, నీరు, ఆహారం, మలమూత్రాదులు మరియు వెలుతురు వంటివేమీ లేకుండానే అల్లాహ్ పోషిస్తాడు. అవి గుడ్లలో ఎగరలేవు. అలాగే అవి తల్లి గర్భంలో మేతనూ అన్వేషించలేవు.

అల్లాహ్ మానవుల మరియు జంతువుల శ్వాసకు సంబంధించిన ఏర్పాట్లను చెట్లు మరియు మొక్కల నుంచి విడుదలయ్యే ఆక్సిజన్ అనే వాయువు ద్వారా గావించాడు. ఇక చెట్లు మరియు మొక్కల శ్వాసకు సంబంధించిన ఏర్పాటును మానవులు మరియు జంతువుల నుంచి విడుదలయ్యే కార్బన్ డై ఆక్సైడ్ అనే వాయువు ద్వారా గావించాడు. దైవదూతలనయితే శ్వాసించే అవసరమే లేకుండా అల్లాహ్ పోషిస్తున్నాడు.

ఇళ్ళల్లో మంచినీరు పంపుల ద్వారా వస్తుంది. పంపులలో నీరు ఇంటిపై ఉన్న ట్యాంక్ ద్వారా చేరుతుంది. ట్యాంక్‌లలో నీరు ప్రభుత్వానికి చెందిన ఫిల్టర్ హౌస్ ద్వారా వస్తుంది. ఫిల్టర్ హౌస్‌కు నీరు చెరువుల ద్వారా చేరుతుంది. చెరువులలో నీరు నదులు మరియు కాలువల ద్వారా నీరు చేరుతుంది. నదులలో, కాలువలలో నీరు ఆకాశం నుంచి కురిసే వర్షం ద్వారా నీరు చేరుతుంది. మేఘాలను అల్లాహ్ గాలుల ద్వారా ఒక చోటికి తీసుకొస్తాడు. అలాగే వాటిని వర్షించవలసిందిగా అల్లాహ్ ఆదేశిస్తాడు. ఒకవేళ నీరు మేఘాల నుంచే వర్షించని పక్షంలో, వర్షమే కురవని పక్షంలో, మానవుడు ట్యాంక్ మీద లేదా ఫిల్టర్ హౌస్ మీద పూలదండలు వేసి వాటి ముందు చేతులు జోడించిన పక్షంలో అది బుద్ధిమంతులు చేసే పనేనా? ఆ విధంగా

వ్యవహరించడం అల్లాహ్ పట్ల విశ్వసనీయతగా పరిగణించబడుతుందా? అల్లాహ్‌ను వదలి జీవరాశులను సైతం అవసరాలను తీర్చేవిగా భావిస్తున్నారా?

అల్లాహ్ ప్రపంచాన్ని వనరుల నిలయం (Place of sources)గా రూపొందించాడు. ఆయన ఎన్నో వరానుగ్రహాలను సాధనాల ద్వారా అందజేస్తాడు. ఉదాహరణకు నీరు మన పంపుల వరకు చేరేందుకై వివిధ వనరులు ఉన్నాయి. అయితే మనం బుద్ధిని కలిగియుండి మేఘాలు మరియు మధ్యలో ఉన్న మాధ్యమాల పై దృష్టిని నిలపము, కేవలం అల్లాహ్‌పై మాత్రమే దృష్టిని నిలిపియుంచుతాము. సరిగ్గా అదేవిధంగా ప్రాపంచిక కార్యకలాపాలన్నింటి విషయంలో సాధనాలపై దృష్టిని నిలపకుండా అల్లాహ్‌పై మాత్రమే దృష్టిని నిలపవలసియుంటుంది. విశ్వాసాన్ని కలిగియుండని మానవులు సూర్యుడు, చంద్రుడు, భూమి, గాలి, నీరు, పొలం, సిరిసంపదలు, దుకాణం, విద్య, డిగ్రీ మొదలయినవాటిపై అలాగే వరానుగ్రహాలను పొందేందుకు దోహదపడే సాధనాలపై దృష్టిని నిలిపియుంచుతారు. ఎక్కువగా బలహీన విశ్వాసాన్ని కలిగియున్నవారు సైతం తల్లి దండ్రులు, సంతానం, దుకాణం, ఆస్తులు, డిగ్రీలు, విద్య, భర్త, వ్యాపారం, మందులు మొదలయినవాటి ద్వారా పోషించబడుతున్నట్లుగా విశ్వసిస్తూ షిర్క్ (అల్లాహ్‌కు సాటి కల్పించడం)లో కూరుకుపోతారు. వాస్తవానికి ప్రతి వ్యక్తినీ నీరు లభించని సమయంలో అడిగితే అతడు మధ్యలోని మాధ్యమాలను వదలివేసి ఆకాశం వైపుకు వేలితో సూచిస్తూ ఈ విధంగా పలుకుతాడు: "పైన ఉన్నవాని ద్వారా నీరు లభిస్తుంది'' కానీ జీవితంలోని వివిధ కార్యకలాపాల విషయంలో మాత్రం సాధనాలను మరియు వనరులను మాత్రము అసలయినవిగా, మూలాలుగా మానవుడు భావిస్తూ ఉంటాడు. అలాగే అతడు కేవలం వనరులపై మాత్రమే దృష్టిని నిలిపియుంచుతాడు.

అల్లాహ్ అగోచర విషయాలకు సంబంధించిన జ్ఞానాన్ని సైతం కలిగియున్నాడు. ఆయన మానవుల హృదయాల స్థితిగతుల పట్ల సైతం అవగాహనను కలిగియుంటాడు. ఇకముందు ఏ దాసుడయినా ఏమి చేయబోతున్నాడో కూడా ఆయనకు తెలుసు. ఆయన నిద్రకు మరియు కునుకుపాటు సైతం అతీతుడని బోధించియున్నాడు. ఆయన రాత్రింబవళ్ళు జీవరాశులకు చెందిన అవసరాలను తీరుస్తూ ఉంటాడు. ఆయన తనను ఎప్పుడు కోరితే అప్పుడు పిలిచి సహాయాన్ని అర్థించవలసిందిగా బోధించియున్నాడు. ఖుర్ఆన్ మరియు హదీసుల ద్వారా అల్లాహ్ ఎన్ని ప్రార్థనలనయితే బోధించాడో వాటన్నింటిలోనూ ప్రతి అవసరం కొరకు తన వైపుకే నేరుగా అభిముఖులు కావలసిందిగా బోధించియున్నాడు.

ప్రపంచంలో లాభనష్టాలు, పుట్టుక మరియు మరణం, విజయం మరియు అపజయం, శాంతి మరియు ఆందోళన, వ్యాధి మరియు ఆరోగ్యం మొదలయినవాటికి సంబంధించి ఏయే పరిస్థితులనయితే ఎదుర్కొంటారో అన్నీ అల్లాహ్ యొక్క అభీష్టానుసారమే వస్తాయి.

అటువంటి పరిస్థితులన్నింటిలో అల్లాహ్ దృష్టిని నిలిపియుంచడం, అల్లాహ్ వైపుకు అభిముఖులయి సహాయాన్ని అర్థించడం మరియు ప్రార్థించడమనేది సరియైన ఆచరణ. అలాగే అటువంటి పరిస్థితులలో ఈ విధంగా పలకాలి : "అల్లాహ్ అభీష్టానుసారం ఈ విధంగా జరిగింది. అల్లాహ్ ఫలానా వ్యక్తి రైల్ యాక్సిడెంట్ ద్వారా మరణించాలని వ్రాసియున్నాడు. అల్లాహ్ ఫలానా వ్యక్తి ఫలానా వ్యాధి ద్వారా మరణించాలని వ్రాసియున్నాడు. అల్లాహ్ ఫలానా వ్యక్తికి ఫలానా విద్య ద్వారా సంపదను ప్రసాదించాడు. అల్లాహ్ ఫలానా వ్యక్తికి ఫలానా మందు మరియు డాక్టర్ ద్వారా ఆరోగ్యాన్ని ప్రసాదించాడు. విశ్వంలోని అణువణువూ అల్లాహ్ అభీష్టానికి వ్యతిరేకంగా చలించజాలదు. ఏ ఆకు అల్లాహ్ అభీష్టం లేకుండా రాలదు. ఆయన ఎవరినయినా రక్షించాలని కోరుకున్నప్పుడు ఏ రైలు, ఏ మోటారువాహనము, ఏ కరవాలము లేదా కత్తి ఎవరికి ఎటువంటి నష్టాన్నీ కలుగజేయజాలవు, సంహరించజాలవు. అలాగే అల్లాహ్ ఎవరికయినా నష్టాన్ని కలుగజేయాలని కోరుకున్నట్లయితే

ఏ డాక్టర్ అయినా, ఏ మందు అయినా, ఏ శక్తి అయినా రక్షించ జాలదు. ఆయన తాను కోరినట్లుగా ఎవరికయినా ఎంతటి సంపదనయినా ప్రసాదిస్తాడు, ఎవరి నుంచయినా తాను కోరుకున్న రీతిలో సంపదను వెనక్కి తీసుకుంటాడు.

కేవలం అల్లాహ్‌ను మాత్రమే ప్రార్థించడం ఎందుకు అవసరం? ఎందుకంటే కేవలం ఆయన మాత్రమే మన అవసరాలన్నింటినీ తీరుస్తాడు. అలాగే కేవలం ఆయనను మాత్రమే సహాయం కొరకు అర్థించడం మరియు ప్రార్థించడమనేది 'తౌహీద్' (దేవుని ఏకత్వం పట్ల విశ్వాసం) గా పరిగణించబడుతుంది. అల్లాహ్ మాత్రమే మన యజమాని. కనుక కేవలం యజమానిని మాత్రమే క్షమాపణ కొరకు వేడుకోవాలి. ఆయన తప్ప మరెవరూ క్షమించజాలరు.

కష్టాలు మరియు ఇబ్బందులు ఎదురయినప్పుడు అన్నింటికంటే ముందు విశ్వాసాలను మరియు ఆచరణలను సమీక్షించుకోవాలి. షిర్క్ సంబంధిత విశ్వాసాలు మరియు ఆచరణల విషయంలో మరియు కల్పిత దురాచారాల (బిద్అత్) విషయంలో తౌబహ్ చేయాలి (పాపక్షమాపణ కొరకు వేడుకుంటూ అల్లాహ్ వైపుకు మరలడం). ఒకవేళ నమాజ్ చదవనట్లయితే అన్నింటికంటే ముందు క్రమం తప్పకుండా నమాజ్ చదివేందుకు అలవాటుపడాలి.

మీరు స్వయంగా నమాజ్ చదవాలి. వీలయినంత ఎక్కువగా సున్నత్‌ల ప్రకారం ఆచరించాలి. స్వయంగా ప్రతిరోజు ఖుర్ఆన్‌ను పఠించాలి, దానిని అర్థం చేసుకోవాలి మరియు దాని ప్రకారం ఆచరించాలి. అప్పుడు అల్లాహ్ యొక్క కారుణ్యాలు మరియు శుభాలు అవతరిస్తాయి. అల్లాహ్ శుభాలను మరియు కారుణ్యాలను దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్(స) ను అనుసరించడం వల్ల మరియు సదాచరణలను స్వీకరించడం వల్ల అవతరింపజేస్తాడు.

ఇతరులచే ఖుర్ఆన్‌ను పఠింపజేయడం వల్ల, కిరాయికి హాఫిజ్‌లను తెప్పించి వారి సంకల్పంతో నిమిత్తం లేకుండా మీరు ఏవిధంగా ప్రయోజనం పొందగలరు? అది కేవలం స్వయంగా ఆత్మను మోసపుచ్చడమే అవుతుంది. ఇది ఇస్లామీయ వైఖరీ కాదు మరియు ఇస్లామీయ విధానము కాదు.

స్వయంగా మంచిపనులు చేయకుండా, పరదా నియమాలను పాలించకుండా, అసభ్యత, అశ్లీలతకు అలవాటుపడి, లంచగిండితనానికి పాల్పడుతూ, వడ్డీ తింటూ, అధర్మసొత్తును తింటూ, వరకట్నపు సొమ్ము తినే వ్యక్తులు, ఇతరుల ఇళ్ళు, దుకాణాలు మరియు భూములు కబళించేవారయి ఉంటారు. వారు అల్లాహ్ పట్ల విధేయత చూపడానికి బదులు, ఆరాధించడానికి బదులు తాయెత్తులు వేయించుకుంటారు మరియు మస్‌నూన్ దుఆలను (దైవప్రవక్త (స) పఠించిన దుఆలు) ప్రత్యేక సందర్భాలలో పఠిస్తూ ఉంటారు.

ఒకవేళ పరదా నియమాలను పాటించకుండా జీవిస్తున్నట్లయితే పరదాను పాటించనారంభించాలి. ఒకవేళ అధర్మసంపాదన ద్వారా తింటూ ఉంటున్నట్లయితే దాని విషయంలో తౌబహ్ చేయాలి మరియు హలాల్ (ధర్మబద్ధమైన) సంపాదనను ఉపయోగించాలి. అర్థనగ్న దుస్తులను ధరిస్తూ ఉన్నట్లయితే వాటిని వదలి సిగ్గూ బిడియాలతో కూడిన దుస్తులను స్వీకరించాలి. ప్రజలను కిరాయి డబ్బులిస్తామంటూ జికిర్ (అల్లాహ్ నామస్మరణ) చేసేందుకై పిలిచే బదులు స్వయంగా జికిర్ చేయాలి. ఇతరులచే ఖుర్ఆన్ పఠింపజేయడానికి బదులు స్వయంగా ఖుర్ఆన్‌ను పఠించాలి, దానిని అర్థం చేసుకోవాలి మరియు దాని ప్రకారం ఆచరించాలి. పాప క్షమాపణ కొరకు అల్లాహ్‌ను ఎంతగానో వేడుకోవాలి, ప్రార్థించాలి. మాటిమాటికీ ప్రార్థనల ద్వారా అల్లాహ్‌ను క్షమించవలసిందిగా వేడుకోవాలి. దానధర్మాలు చేయాలి. ఇది ఇస్లామీయ విధానం.

హజ్ 4, 5, 6 రోజులు

-ముఫ్తి ముహమ్మద్ ఫారూక్ అల్ ఖాసిమీ

11వ తేదీ రాళ్ళు విసరడం

అక్కడ జిల్‌హజ్జహ్ మాసపు 11 వ మరియు 12 వ తేదీలలో మూడు జమ్‌రహ్‌లపై రాళ్ళు విసరవలసియుంటుంది. అనగా మూడు స్తంభాలపై (వాటిని ప్రజలు 'షైతాన్‌లు' అని పేర్కొంటారు) రాళ్ళు విసరవలసియుంటుంది. కేవలం 11 వ మరియు 12 వ తేదీలలో అక్కడ రాళ్ళు విసిరి తిరిగివచ్చేయడమూ ధర్మసమ్మతమే. కానీ ఒకవేళ 13 వ తేదీన అక్కడ నిలిచియుండి ఆ రోజు సైతం అక్కడ రాళ్ళు విసిరి తిరిగిరావడం ఉత్తమం. ఈ మూడు రోజులలో రాళ్ళు విసరడానికి సంబంధించిన కొన్ని విషయాలను గుర్తుంచుకోవలసియుంటుంది : ఈ రోజూ మూడు స్తంభాలపై రాళ్ళు విసరబడతాయి.

ఈ రాళ్ళను మిట్టమధ్యాహ్నం తర్వాత విసరవలసియుంటుంది.

మొదటి మరియు రెండవ జమ్‌రహ్‌పై కంకర రాళ్ళను విసిరిన తర్వాత జమ్‌రహ్ నుంచి కొన్ని అడుగులు ముందుకువేసి ఖిబ్లహ్ వైపుకు అభిముఖులయి నిలబడి కొంతసేపటి వరకు ప్రార్థించాలి. ఈ సందర్భం సైతం ప్రార్థన స్వీకరించబడే ప్రత్యేక సందర్భాలలో ఒకటి. కానీ సర్వసాధారణంగా ప్రజలు ఈ విషయంలో ఎంతగానో ఏమరుపాటుతో వ్యవహరిస్తూ ఉంటారు. మార్గదర్శులు ఈ విషయం గురించి తెలుపరు. మీరు ఈ విషయాన్ని మరువకండి. 11వ తేదీ కంకరరాళ్ళు విసిరేందుకై మీరు వెళ్ళినప్పుడు మొదటి మరియు రెండవ జమ్‌రహ్‌పై రాళ్ళు విసిరిన తర్వాత కొంచెం ముందుకు వచ్చి తప్పకుండా నిలబడి అక్కడ ప్రార్థించండి. ఆఖరి జమ్‌రహ్‌పై రాళ్ళు విసిరిన తర్వాత దుఆ చేయరాదు. దుఆ చేయకుండానే వెనుదిరిగి రావాలి. మొదటి మరియు రెండవ జమ్‌రహ్‌పై రాళ్ళు విసిరిన తర్వాత అక్కడ నిలబడి దుఆ చేయడం ముస్తహబ్.

12 వ తేదీ రాళ్ళు విసరడం

అక్కడ జిల్‌హజ్జహ్ మాసపు 12 వ తేదీ మూడు జమ్‌రహ్‌లపై రాళ్ళు విసరవలసియుంటుంది. అనగా మూడు స్తంభాలపై (వాటిని ప్రజలు 'షైతాన్‌లు' అని పేర్కొంటారు) రాళ్ళు విసరవలసియుంటుంది. 12వ తేదీ రాళ్ళు విసిరి తిరిగివచ్చేయడమూ ధర్మసమ్మతమే. కానీ ఒక వేళ 13 వ తేదీన అక్కడ నిలిచియుండి ఆ రోజు సైతం అక్కడ రాళ్ళు విసిరి తిరిగిరావడం ఉత్తమం.

13 వ తేదీ రాళ్ళు విసరడం

అక్కడ జిల్‌హజ్జహ్ మాసపు 13వ తేదీన సైతం అక్కడ నిలిచియుండి ఆ రోజు అక్కడ రాళ్ళు విసిరి తిరిగిరావడం ఉత్తమం.

ప్రవక్త జీవితమే సందేశం

- ముహమ్మద్ ముజాహిద్

అందరి దేవుడు ఒక్కడే అని నినదించారు.

మానవులంతా ఒక్కటే అని చాటిచెప్పారు.

తెల్లవానికి నల్లవానిపై గానీ, నల్లవానికి తెల్లవానిపై గానీ ఎలాంటి ఆధిక్యతా లేదని నిరూపించారు.

మనిషి పుట్టుకరీత్యా, వంశం, ఆస్థి దృష్ట్యా గొప్పవాడు కాలేరని దైవభీతి పరాయణ దృష్ట్యానే గొప్పవాడని చెప్పారు.

బానిసత్వానికి వ్యతిరేకంగా గళం విప్పారు.

మూఢనమ్మకాలను పారద్రోలారు తల్లి పాదాల కింద స్వర్గ ముందని చెప్పి మాతృమూర్తి ఔన్నత్యాన్ని ఎలుగెత్తి చాటారు కూలీవాని చెమట బిందువులు ఆరక ముందే కూలీ చెల్లించాలని కష్టజీవులకు అండగా నిలిచారు.

నలభై ఏళ్ల వయస్సులో హిరా గుహలో దైవవాణి పొంది ప్రపంచానికి వెలుగులు పంచారు. ఆయనే ఆ మహనీయుడే ముహమ్మద్ ప్రవక్త (సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం). ఆ మహనీయుడి పేరు ప్రపంచం నలువైపులా ప్రతీక్షణం స్మరిస్తూనే ఉంటారు. ప్రవక్త సంస్మరణలో ప్రపంచ ముస్లిములు తన్మయత్వం పొందుతారు. ప్రాణానికి మిన్నగా ప్రవక్తను ప్రేమిస్తారు.

ప్రపంచ మానవాళికి మానవ మహోపకారిగా ఆదర్శప్రాయులని అల్లాహ్ ఖుర్ఆన్‌లో కితాబిచ్చాడు.

ప్రతీ రోజూ ఐదు పూటలా ఇచ్చే అజాన్ పలుకుల్లో 'ముహమ్మద్' పేరు పలకడం, ఆ పేరును విన్నంతనే దరూద్ పంపడం ఇదంతా అత్యద్భుతమే మరి.

మానవాళి ముక్తి మోక్షాల కోసం, కారుణ్యంగా అరుదెంచిన ఆ మహనీయుడి జీవితాదర్శాలు ఎప్పటికీ అనుసరణీయమే.

ఆయన చేసిన త్యాగాలు అనుపమానమైనవి. బలహీనుల ఆశాజ్యోతిగా, మహిళలకు అండగా, గొప్ప సామాజిక సంస్కర్తగా ప్రవక్త ముహమ్మద్ జీవితం ప్రపంచ ముస్లిములకే కాదు మానవకోటికి మార్గదర్శకం.

నేడు మానవాళి ఎదుర్కొంటున్న ఎన్నో సమస్యలకు ముహమ్మద్ ప్రవక్త(స) ప్రబోధనలు పరిష్కారం చూపిస్తాయి. ఆనాడు మక్కా ప్రజల్లో అలుముకున్న అసమానతలను దేవుని ఏకత్వ నినాదంతో అందరినీ పక్కపక్కనే నిల్చోబెట్టింది. ఒక నల్లజాతికి చెందిన నీగ్రో బానిసను కాబా దైవగృహ కాబా గోడలు ఎక్కించి మొట్ట మొదటి అజాన్ ఇప్పించి మనుషులంతా సమానమేనని చాటి చెప్పిన ఘనత ముహమ్మద్(స)కే దక్కుతుంది. కుటుంబ నిర్వహణ అయినా, పిల్లల పెంపకమైనా, పరిపాలనా వ్యవహారాలైనా, యుద్ధ రంగమైనా, సామాజిక వ్యవహారాలైనా, ఆరాధనలైనా అన్నింటిలోనూ సమతూకం పాటించి చూపించారు. సకల రంగాల్లోనూ ప్రవక్త మహనీయులు చూపిన అడుగుజాడలు మనందరికీ శిరోధార్యాలు.

ఈ ప్రపంచంలో అతి పెద్ద బాధ్యత ఏదైనా ఉందంటే అది ప్రవక్తా బాధ్యత. ప్రజలను అజ్ఞానాంధకారం నుంచి, చెడుగుల నుంచి కాపాడి మంచి వైపునకు పిలవడం, వాళ్ల జీవితాల్లో వెలుగులు పంచడం సాధారణ విషయం కాదు. అయినప్పటికీ ప్రవక్త(స) ఇంత పెద్ద బాధ్యతలు తమ భుజాలపై ఉన్నప్పటికీ ఇంట్లో తమ పనులు తామే స్వయంగా చేసుకునేవారు. ఇంటి పనుల్లో భార్యాపిల్లలకు చేదోడుగా నిలిచిన సంఘటనలు ఆయన జీవితాన్ని చదివితే బోధపడుతుంది. ఉపాధ్యాయుడిగా తమ శిష్యబృందానికి బోధించినా, మంచి భర్తగా, ఉత్తమ వైద్యుడిగా, సంఘ సంస్కర్తగా, ప్రవక్తగా, స్నేహితుడిగా, గొప్ప తండ్రిగా, మంచి వ్యాపారిగా, కాపరిగా ఆయన వ్యవహారశైలి, వ్యక్తిత్వం ఆదర్శప్రాయమైన జీవితాన్ని గడిపారు. వనరుల వినియోగమైనా, దానగుణమైనా, దాంపత్య జీవితమైనా, అతిథి మర్యాదలైనా, శుచి శుభ్రత

విషయంలోనైనా, బంధుత్వ సంబంధాలైనా, పరిపాలనా వ్యవహారాలైనా అన్నింటిలోనూ ప్రవక్త చూపిన బాట బంగారు బాట. కత్తితో సాధించలేనిది కరుణతో సాధించి చూపారు. 23 ఏళ్ల కాలంలో అరబ్బు సామ్రాజ్యంలో ఆదర్శ సమాజాన్ని సుస్థాపించారు. 1440 సంవత్సరాల నుంచి నేటి వరకూ ప్రపంచ వ్యాప్తంగా ఉన్న ముస్లిములు ముహమ్మద్ ప్రవక్త(స)ను హృదయపూర్వకంగా ప్రేమిస్తూనే ఉన్నారు. ప్రపంచంలో ఏ నాయకుడికీ దక్కని గౌరవం ముహమ్మద్ ప్రవక్త మహనీయులకే దక్కిందని చెప్పడంలో ఎలాంటి అతిశయోక్తి కాదేమో. ఏ నాయకుడైనా ఒక రాష్ట్రానికో, దేశానికో, జాతికో పరిమితమవుతాడు. కానీ ప్రవక్త ముహమ్మద్ విశ్వనాయకుడు. ప్రపంచం నలుమూలలా రోజూ ఆయన పేరు తీసుకోకుండా, ఆయన పేరును స్మరించుకోకుండా ఏదేశమూ లేదంటే అతిశయోక్తి కాదేమో. ఆయన దేవుని ప్రవక్త. దైవ సందేశహరులు కాబట్టే ఇంతటి గుర్తింపు, ఇంతటి కీర్తి. ముస్లిములు ప్రవక్త(స)ను మానవ మహోపకారిగా, కారుణ్యమూర్తిగా మనస్ఫూర్తిగా భావిస్తారు. భావించడమే కాదు ఆయనకు శాంతి శ్రేయాలు కలగాలని ప్రపంచ ముస్లిములంతా ప్రతీ క్షణం దీవెనలు పంపుతారు. ప్రపంచ నలుమూలలా ఉన్న ముస్లిములు ప్రతీ క్షణం ముహమ్మద్ ప్రవక్త(స) పేరు పలుకుతూనే ఉంటారు. రోజూ ఐదు పూటలా ఇచ్చే అజాన్ పలుకుల్లో, నమాజులో చదివే దరూద్‌లో గానీ వినడం, నోటితో పలకడం చేస్తూనే ఉంటారు. ముహమ్మద్(స) పేరు వినగానే పులకించి పోతారు. ఇలా నమాజు చదివే సగటు ముస్లిమ్ రోజుకు ప్రవక్త పేరును సుమారు 30 సార్లు స్మరిస్తాడు. ఇది అద్భుతం కాకపోతే మరేమిటి.

ప్రవక్త(స)ను కేవలం ఏదో మొక్కుబడిగా మాత్రమే స్మరించరు. ప్రవక్త(స) ప్రేమను గుండెలనిండా నింపుకుంటారు. ప్రవక్త మహనీయుల వారిని ఎంతవరకు తమ జీవితాల్లో అనుసరిస్తారన్నది పక్కనపెడితే, ప్రవక్త (స) ప్రాణానికి మిన్నగా ప్రేమించడంలో ఎవ్వరూ సాటిరారు. ఎన్ని బలహీనతలున్నప్పటికీ ప్రవక్త(స) ప్రేమ విషయంలో ఏ లోటు కానరాదు. ప్రవక్త(స)పై చిన్న ఆరోపణ విన్నా, దూషణలైనా అస్సలు సహించలేరు. ఆయన వ్యక్తిత్వం ఎవ్వరైనా వేలెత్తి చూపినా సహించలేరు. దీనికి ఎన్నో సంఘటనలు నిదర్శనం.

ఎవరైతే ప్రవక్తకు విధేయత చూపారో వారు అల్లాహ్‌కు విధేయత చూపారు. అలాంటి వారే సాఫల్యం చెందుతారు. అని ఖుర్‌ఆన్ నొక్కి చెబుతుంది. విజయవంతమైన జీవితం ప్రవక్త(స) అనుసరణతోనే సాధ్యమని ఖుర్‌ఆన్ స్పష్టం చేస్తుంది. ప్రవక్త(స) మాటకంటే ఉత్తమమమైన మాట మరెవరిదీకాలేదన్న నమ్మకం ఉండాలి. ప్రవక్త(స) ఏ విషయాలనుంచి వారించో ఆ విషయాలజోలికి వెళ్లరాదు. ప్రవక్త(స) ఏయే పనులైతే చేయడానికి అనుమతించారో వాటినే చేయాలి. ఇదే ప్రవక్త (స) కు మనమిచ్చే గౌరవం.

ప్రవక్త(స) జీవితాన్ని అధ్యయనం చేస్తే జీవితంలోని అన్ని రంగాల్లోనూ మనకు ఆదర్శాలు కనపడతాయి. కుమారుడిగా, భర్తగా, వ్యాపారిగా, పరిపాలకుడిగా, ఉపాధ్యాయుడిగా, బోధకుడిగా, వక్తగా, యజమానిగా, ప్లానర్‌గా, నాయకుడిగా ఇలా ఏ బాధ్యతలో ఉన్నవారైనా ప్రవక్త (స) జీవితంలో మనకు చక్కని మార్గం లభిస్తుంది. ప్రవక్త (స) జీవితాన్ని ఏ పార్శ్వంలో చదివినా మనకు వెలకట్టలేని ఆచరణాత్మక సందేశం లభిస్తుంది. దైనందిన జీవితంలో ఏ సమస్య ఎదురైనా, ఎన్ని సవాళ్లు ఎదురైనా ప్రవక్త (స) జీవితాచరణలో చక్కని పరిష్కారం వెతుక్కోవచ్చు. ప్రపంచంలో అగ్రశ్రేణికి చెందిన మేథావులు సైతం ముహమ్మద్ (స)ను ప్రశంసించారు. మికాయిల్ హెచ్.హార్ట్ ప్రపంచంలోని 100మంది అత్యంత ప్రభావ శీలురతో రూపొందించిన పట్టికలో ముమమ్మద్(స)కు నెం.1 స్థానాన్ని కట్టబెట్టాడు. ఈ సందర్భంగా ఆయన తన పుస్తకంలో ఇలా వ్యాఖ్యానించారు. ''ప్రపంచంలో అత్యంత ప్రభావశీలురయిన వ్యక్తుల పట్టికలో ముహమ్మద్‌ను అగ్రభాగాన నిలబెట్టిన ఈ ఎన్నిక అనేక మందికి ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించవచ్చు. అనేక మంది ఈ ఎన్నికను ప్రశ్నించనూవచ్చు. కాని ఆయన మాత్రమే చరిత్రలో

ధార్మికంగాను, ప్రాపంచికంగానూ, రెండు విధాలా సఫలుడయిన ఏకైక వ్యక్తి.''

ఇంతటి మహోన్నత వ్యక్తిత్వం చరిత్రలో మనకు ఎక్కడా కానరాదు. ప్రవక్త(స) బోధించిన మాటల ముత్యాలు ఒకసారి మననం చేసుకుందాం. వాటిని ఆచరించి జీవితాల్లో వెలుగులు నింపుకుందాం.

ఒక సత్కార్యానికి లక్ష పుణ్యఫలాలు!!!

పవిత్ర మక్కా నగరం సర్వ సృష్టికర్త అయిన అల్లాహ్ దృష్టిలో ఎంతటి ప్రియమైన, మహోన్నతమైన పవిత్రమైన నగరమంటే మక్కాకు వెలుపల ఒక సత్కార్యానికి ప్రతిఫలంగా పది పుణ్యఫలాలు లభిస్తాయి. అయితే అదే మంచి పనిని మక్కా భూభాగంపై చేసినట్లయితే అల్లాహ్ ఎంతగానో సంతోషించి ఒక సత్కార్యానికిగాను లక్ష పుణ్యఫలాలను ప్రసాదిస్తాడు. మక్కాలో మీరు ఒక ఉపవాసాన్ని పాటించండి. మీకు లక్ష ఉపవాసాలకు సమానమైన పుణ్యఫలం లభిస్తుంది. మక్కాలో ఒక పర్యాయం ఖుర్‌ఆన్ పఠనాన్ని ముగించండి. లక్ష పర్యాయాలు ఖుర్ ఆన్ పఠనాన్ని ముగించిన దానికి సమానమైన పుణ్యఫలం పొందండి. అక్కడ ఒక రియాల్‌ను ఖర్చుచేసి లక్ష రియాళ్ళు ఖర్చు చేసిన దానికి సమానమైన పుణ్యఫలం పొందండి. ఒక పర్యాయం అక్కడ 'సుబ్‌హానల్లాహ్' పలికి లక్ష సార్లు 'సుబ్‌హానల్లాహ్' పలికినదానికి సమానమైన పుణ్యఫలం పొందండి. ఇంతటి లాభదాయకమైన వ్యాపారం మరొకటేదీ ప్రపంచంలో లేదు.

అయినప్పటికీ ఏ వ్యక్తయినా తన నిర్లక్ష్యం కారణంగా అక్కడ నమాజులను విడచిపెట్టినట్లయితే, అక్కడి విలువయిన సమయాన్ని అనవసర విషయాలలో, షికార్లలో వృధాపరచినట్లయితే అతడి దౌర్భాగ్యం గురించి ఏమని చెప్పగలము? అమూల్యమైన హజ్ సమయాన్ని వీలైనంత ఎక్కువగా ఆరాధనల్లో, ఖురాఆన్ పఠనంలో, విరివిగా తవ్వాఫ్‌లు చేయడంలో, అల్లాహ్ నామస్మరణలో గడిపి అపార పుణ్యఫలాలలను పొందేందుకు కృషి చేయాలి. హజ్‌రత్ కర్‌జబన్ వబ్‌రమ్(ర) ప్రతి రోజూ పగటి పూట 70 సార్లు తవ్వాఫ్ చేసేవారు, రాత్రి వేళ 70 సార్లు తవ్వాఫ్ చేసేవారు. అలాగే ప్రతి తవ్వాఫ్ ముగిసిన తర్వాత 2 రకాతులు నమాజ్ చదివేవారు. అలాగే ఆయన ప్రతి రోజూ రెండు సార్లు ఖుర్ ఆన్ పఠనాన్ని ముగించేవారు. అటువంటి మహానుభావులే మన ఆదర్శం.

హజ్ నియమాలు

హజ్ ఉమ్‌రహ్‌ల పద్ధతిపై ప్రముఖ ఖుర్‌ఆన్ వ్యాఖ్యాన కర్త ముఫ్తి ఆజమ్ షేక్ ఇస్మాయిల్ సాహెబ్ ముదజల్లహు రచనను ముహమ్మద్ అబ్దుర్రషీద్ సాహెబ్ తెలుగులో అనువాదం చేశారు.

అల్‌హమ్‌దులిల్లాహిల్లజీ బనఅనమతహీ తతమ్ అల్ సలాహాత్. అల్ హమ్‌దులిల్లాహి తమ్మత్ బిల్‌ఖైర్

(హజ్‌కు చెందిన ఐదు రోజులు అంటే 8 జిల్ హజ్జ నుండి 12 జిల్‌హజ్జ వరకు)

మక్కా - మినా - అర్‌ఫాత్ - ముజ్‌దలిఫా మినా

8వ జిల్‌హజ్జ పగలు, 9వ జిల్‌హజ్జ రాత్రి మినాలో గడపాలి

(ఐదు నమాజులు నెరవేర్చాలి. ఫజర్ తరువాత అర్‌ఫాత్ మైదానానికి బయలుదేరాలి. జొహర్, అసర్, మగ్‌రిబ్, ఇషా ఇంకా ఫజర్)

9వ జిల్‌హజ్జ పగలు అర్‌ఫాత్‌లో గడపాలి

(నిషిద్ధ సమయం తరువాత ఆగి సూర్యుడు అస్తమించిన తరువాత మగ్‌రిబ్ అవ్వకముందే ముజ్‌దలిఫహ్ బయలుదేరాలి)

10వ జిల్‌హజ్జ రాత్రి ముజ్‌దలిఫహ్‌లో గడపాలి

(ముజ్‌దలిఫహ్‌లో మగ్‌రిబ్, ఇషా నమాజ్ ఒకేసారి చేసుకోవాలి. సూర్యుడు ఉదయించే ముందు మినాకు బయలుదేరాలి)

10వ జిల్‌హజ్జ పగలు, 11వ జిల్‌హజ్జ రాత్రి మినాలో గడపాలి

(కేవలం పెద్ద షైతాన్‌కు ఏడు కంకర రాళ్ళతో కొట్టాలి. ఖుర్బానీ చేయాలి. తల వెంట్రుకలు తీసివేయాలి. ఇహ్‌రాం విడవాలి. మక్కా ముకర్రమ వెళ్ళి తవాఫె జియారత్ చేయాలి. తిరిగి మీనాకు వచ్చేసి రాత్రి గడపాలి. అయితే రేపు ఎళ్ళుండి కూడా తవాఫే జియారత్ చేసుకునే అనుమతి ఉంది.

11వ జిల్‌హజ్జ పగలు, 12వ జిల్‌హజ్జ రాత్రి మినాలో గడపాలి

(రమి చేయడం అంటే ముగ్గురు షైతాన్‌లపై ఏడేసి కంకర రాళ్ళు విసరాలి)

12వ జిల్‌హజ్జ పగలు మినాలో గడపాలి

(రమి చేయడం అంటే ముగ్గురు షైతాన్‌లపై ఏడేసి కంకర రాళ్ళు విసరాలి. ఒకవేళ తవాఫె జియారత్ గనక చేయనట్లయితే ఈ రోజు తప్పనిసరిగా చేసుకోవాలి.

హజ్‌లోని విధులు

హజ్‌లో మూడు (3) విధులు ఉన్నాయి. 1) ఇహ్‌రాం ధరించడం, 2) అర్‌ఫాత్‌లో ఆగడం, 3) తవాఫే జియారత్ చేసుకోవడం.

హజ్‌లో వాజిబ్‌లు

హజ్‌లో ఆరు (6) వాజిబ్‌లు ఉన్నాయి. 1) ముజ్‌దలిఫహ్‌లో నిర్ణీత సమయంలో ఆగడం, 2) ఖుర్బానీ ఇవ్వడం, 3) తలనీలాలు తీయించడం లేదా కత్తిరించడం, 4) సఫా మర్వాల మధ్య సయీ చేయడం (సయి అంటే పరుగులు పెట్టడం), 5) మూడు రోజులు రమి చేయడం అంటే షైతాన్‌పై కంకర రాళ్ళు విసరడం, 6) విదాయి విడ్కోలు తవాఫ్ చేయడం (మీఖాత్‌కు ఆవల ఉండే వారికోసం).

హజ్‌లోని సున్నత్‌లు

1) తొమ్మిదవ జిల్‌హజ్జ రాత్రిని మినాలో గడపటం. 2) సూర్యోదయం అయిన తరువాత తొమ్మిది జిల్‌హజ్జ నాడు మినా నుండి అరఫాత్‌కు బయలుదేరడం. 3) అర్‌ఫాత్ నుండి ఇమాం గారు నడిచిన తరువాత నడవాలి. 4) ముజ్‌దలిఫహ్‌లో ఆగడం, 5) అర్‌ఫాత్‌లో గుసుల్ చేయాలి.

హజ్ వివరణ:

ఎనిమిదవ జిల్‌హజ్జ పగలు, జిల్‌హజ్జ తొమ్మిదవ రాత్రి మినాలో గడపడం.

హజ్ చేసేవారు ఇహ్‌రామ్ కట్టుకునే ముందు నాభి క్రింది రోమాలను తీసుకోవాలి. గుసుల్ మంచిగా చేయాలి. ఒకవేళ ఇలా చేయడం సాధ్యం కాకపోతే కనీసం వుజూ అయినా చేసుకోవాలి. ఫజర్ నమాజ్ నెరవేర్చిన తరువాత ఇహ్‌రామ్ ధరించాలి. ఇహ్‌రామ్ సంకల్పంతో రెండు రకాతుల నఫిల్ నమాజులు నెరవేర్చి ఆ స్థలంలోనే కూర్చుని ఖిబ్లా వైపు తిరిగి హజ్ కోసం నియ్యత్ చెయ్యాలి. కాస్త బిగ్గరగా మూడుసార్లు తల్‌బియహ్ పలకాలి. స్త్రీలు తల్‌బియహ్ నెమ్మదిగా పలకాలి.

నోటు : నిషిద్ధ సమయాలలో నమాజు చేయరాదు. అయితే ఇష్రాక్ సమయంలో నమాజు చేసుకోవాలి.

హజ్ సంకల్పం:

అల్లాహుమ్మ ఇన్నీ ఉరీదుల్ హజ్జ ఫయస్సిర్‌హులీ వతఖబ్బల్‌హుమిన్నీ.

అనువాదం: ఓ అల్లాహ్! నేను హజ్ సంకల్పం చేస్తున్నాను. ఇక నాకు దీనిని సులువుగా చెయ్యి, దీనిని స్వీకరించు.

తల్‌బియహ్: లబ్బయిక అల్లాహుమ్మ లబ్బయిక లబ్బయిక లాషరీకలక లబ్బయిక ఇన్నల్‌హమ్‌ద వన్నిఅమత లకవల్ ముల్క్ లాషరీకలక.

అనువాదం: నేను హాజరయ్యాను, ఓ అల్లాహ్ నేను హాజరయ్యాను. నేను హాజరయ్యాను నీకు సహవర్తులు ఎవరూ లేరు, నేను హాజరయ్యాను, పొగడ్తలు, వరాలన్నీ నీకోసమే. దేశం, రాజరికం నీదే. నీకు సహవర్తులు ఎవరూ లేరు.

నోటు : ఇహ్‌రామ్ కట్టుకున్న తరువాత సంకల్పం చేయడం వల్ల తల్బియహ్ పలకడం వల్ల మీరు ముహ్‌రిమ్ అనబడతారు. (ఇహ్‌రామ్‌కు చెందిన నిబంధనలన్నీ మీకు తప్పనిసరి అయిపోతాయి.)

ఇహ్‌రామ్ నిబంధనలు:

1) కుట్టిన వస్త్రాలు ధరించరాదు 2) తలకప్పుకోరాదు 3) ముఖం కప్పుకోరాదు 4) వెంట్రుకలు కత్తిరించరాదు 5) సువాసన పూసుకోరాదు 6) గోర్లు తీయరాదు 7) సంభోగించరాదు 8) కాలి పైభాగంలోని ఎముకను కప్పివేసే అటువంటి షూ తొడగరాదు 9) జంతువులను వేటాడరాదు 10) తల పేనులను సైతం కొట్టరాదు 11) హరామ్ సరిహద్దుల్లో ఉన్న చెట్లను, పొదలను తెంచరాదు.

నోటు : స్త్రీల ఇహ్‌రామ్ వారి ముఖాలను కప్పరాదు. స్త్రీల ఇహ్‌రామ్ నిబంధనలు పురుషుల ఇహ్‌రామ్ నిబంధనలు ఒకటే. అయితే రెండు విషయాలు వేరుగా ఉన్నాయి. 1) స్త్రీలు ఇహ్‌రామ్ దుప్పట్లను కుట్టించి ధరించాలి. 2) తలను కప్పుకోవాలి.

ఎనిమిదవ జిల్‌హజ్జ నాడు మీ కార్యకలాపాలు:

మక్కా ముకర్రమహ్ నుండి మినా రమారమి 4 కిలోమీటర్ల దూరం ఉంది. మీనా చేరుకున్న తరువాత మీరు ప్రత్యేకమైన పనులు ఏవి చేయవలసినవి లేవు. ఈ రోజు ఎనిమిదవ జిల్‌హజ్జ రోజు హాజీలు అల్లాహ్ కోసం చేయవలసిన ప్రత్యేక ఆజ్ఞలు ఏవీ లేవు. అందువల్ల మీరు ఈరోజు మినాలో కేవలం ఐదు పూటల నమాజు నెరవేర్చాలి. జొహర్, అసర్, మగ్‌రిబ్, ఇషా, ఫజర్. ఒంటరిగా నమాజు చేసుకోవచ్చు లేదా తమ టెంట్ (గుడారం)లో జమాఅత్‌తో చేసుకోవచ్చు. లేదా మస్‌జిద్-ఏ-ఖైఫ్‌లో సామూహికంగా నెరవేర్చవచ్చు. అంటే ఎనిమిదవ జిల్‌హజ్జ రోజు. తొమ్మిదవ జిల్‌హజ్జ రాత్రి తొమ్మిదవ జిల్‌హజ్జ పగలు అర్‌ఫాత్‌ల గడపాలి.

అర్‌ఫాత్ మైదానం మినా నుండి రమారమి 10 కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉంది. ఈ రోజు తీర్పుదినం మీ పాపాలను క్షమించే రోజు. దైవప్రవక్త (సల్లల్లాహు అలైహి వ సల్లం) అన్నారు: "అల్‌హజ్జు అరఫహ్" (హజ్ అంటేనే అర్‌ఫాత్). ఈ రోజు ప్రత్యేక వజీఫా (దైవస్మరణ) దుఆలు ఇస్తెగ్‌ఫార్. అయితే మనలాంటి బలహీన విశ్వాసులకోసం ఆరు, ఏడు గంటలవరకు ఏకాగ్రత కలిగి కేవలం దుఆ చేయడంలోనే నిమగ్నమవడం, వినయవిధేయతలను కొనసాగించడం కష్టమే. అందువల్ల హాజి కొద్దిసేపు దివ్యఖుర్‌ఆన్ పఠించి దుఆ చేసుకోవాలి. మళ్ళీ జిక్ర్,

తస్బీహ్ స్మరిస్తూ దుఆ చేస్తూ ఉండాలి. ఆ తరువాత అత్యధికంగా తల్బియా పలుకుతూ ఉండాలి. దుఆ చేస్తూ ఉండాలి. ఆ తరువాత తక్బీర్ వ తహ్‌లీల్ చేయాలి. దుఆ చేయాలి. ఇదేవిధంగా మగ్‌రిబ్ వరకు కొనసాగించాలి. సౌలభ్యం ఉంటే జబ్‌లె రహ్మాత్ వద్దకు వెళ్ళి దుఆ చేసుకోవాలి.

మస్జిద్-ఎ-నిమ్‌ర అర్‌ఫాత్‌లో ఉన్న మస్జిద్‌లకంటే పెద్ద మస్జిద్. ఈ మస్జిద్‌లోని ఇమాం ఖుత్బా (ప్రసంగం) ఇస్తారు. జొహర్ సమయంలో "జొహర్, అసర్" నమాజులు ఒకేసారి చేయిస్తారు. ఒకవేళ హాజి గనుక ఈ మస్జిద్‌లో నమాజ్ చేసినట్లయితే ఇమాంను అనుసరిస్తూ నమాజు నిర్వర్తించాలి. ఒకవేళ మీరు మీ టెంట్(గుడారం)లో గనుక నమాజ్ చేసినట్లయితే జొహర్ వేళలో జొహర్, అసర్ వేళలో అసర్ నమాజులు చేసుకోవాలి. (ఒంటరిగానైనా లేదా సామూహికంగానైనా నమాజు చేసుకోవచ్చు)

మగ్‌రిబ్ నమాజ్ అర్‌ఫాత్‌లో చేయకూడదు:

దుఆ చేసిన తరువాత సూర్యుడు అస్తమించడం కోసం వేచి ఉండాలి. సూర్యుడు పూర్తిగా అస్తమించిన తరువాత మగ్‌రిబ్ నమాజు ప్రారంభం అయిన ఆ సమయంలో మగ్‌రిబ్ నమాజ్ అర్‌ఫాత్‌లో చేయకూడదు, పైగా నమాజు చేయకుండానే ముజ్‌దలిఫహ్‌కు బయలుదేరాలి.

పదవ జిల్‌హజ్జ రోజు రాత్రి ముజ్‌దలిఫహ్‌లో గడపడం

ముజ్‌దలిఫహ్‌లో మగ్‌రిబ్, ఇషా నమాజులు నెరవేర్చడం.

ముజ్దలిఫహ్ చేరుకున్న తరువాత హాజి వుజూ చేసిన తరువాత నమాజు కోసం సిద్ధమై ఉండాలి. అన్నింటి కంటే ముందు మగ్‌రిబ్ ఫర్జ్ నమాజు నెరవేర్చాలి. ఆ తరువాత ఇషా ఫర్జ్ నమాజు నెరవేర్చాలి. ఈ రెండు ఫర్జ్ నమాజులు నెరవేర్చిన తరువాత ముందు మగ్‌రిబ్ సున్నత్, నఫిల్ నమాజులు నెరవేర్చాలి. ఆ తరువాత ఇషా నమాజు సున్నత్, నఫిల్ వితర్‌లు నెరవేర్చాలి.

ముజ్‌దలిఫహ్‌లో కంకరాళ్ళు ఏరుకోవడం

షైతాన్‌ను కొట్టడానికి కంకరరాళ్ళు ఏరుకోవాలి. 49 కంకర రాళ్ళు కావాలి. ముందు చూపుగా కొన్ని కంకర రాళ్ళు ఎక్కువగానే ఏరుకోవాలి.

ఇషా నుండి ఉషోదయం వరకు ముజ్దలిఫహ్‌లో గడపడం సున్నత్. (అంటే ప్రవక్త సల్లం సంప్రదాయం). అయితే ఉషోదయం నుండి సూర్యుడు ఉదయించేవరకు కొంచెంసేపు ఆగడం వాజిబ్.

ముజ్దలిఫహ్ నుండి మినాకు ప్రయాణం:

ముజ్దలిఫహ్ నుండి మినా రమారమి నాలుగు కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉంది. హాజి ముజ్దలిఫహ్‌లో ఫజర్ నమాజ్ చేసుకోవాలి. సూర్యుడు ఉదయించగానే రెండు రకాతుల నమాజు చేయడానికి సమయం మిగిలి ఉండగా మినాకు బయలుదేరి వెళ్ళాలి.

పదవ జిల్‌హజ్జ పగలు, పదకొండవ జిల్‌హజ్జ రాత్రి మినాలో గడపడం

ఈ రోజు మీకు ఈ పనులు చేయాల్సి ఉంటుంది

1) రమి చేయడం. అంటే కేవలం పెద్ద షైతాన్‌కు ఏడు కంకర రాళ్ళతో కొట్టాలి.

2) ఖుర్బానీ ఇవ్వడం.

3) తలనీలాలు కత్తిరించుకోవడం 4) ఇహ్‌రామ్ విడిచివేసే అనుమతి ఉంటుంది.

ఒకవేళ అలసిపోకుండా ఉండి, ఆరోగ్యం సహకరిస్తే మక్కా ముకర్రమహ్ వెళ్ళి తవాఫె జియారత్ చేసి తిరిగి మినాకు వచ్చేయాలి. అలా కాకపోతే రేపుగాని, ఎల్లుండిగాని తవాఫె జియారత్ చేసే అనుమతి ఉంది. అంటే పదకొండు, పన్నెండు జిల్‌హజ్జ రోజులలో కూడా తవాఫె జియారత్ చేసుకోవచ్చు.

నోటు: ఇహ్‌రామ్ విడిచివేసిన తరువాత ఇహ్‌రామ్ నిబంధనలన్నీ సమసిపోతాయి. అయితే తవాఫె జియారత్ చేయనంతవరకు సంభోగం చేయడం సమ్మతం కాదు.

రమి పద్ధతి:

మొత్తం ముగ్గురు షైతాన్‌లు ఉన్నారు. మీరు ఈ

రోజు కేవలం పెద్ద షైతాన్‌కు మాత్రమే 7 కంకర రాళ్ళు కొట్టవలసి ఉంది. ప్రతి 20 అడుగులకు ఒక షైతాన్ స్థంభం ఉంటుంది. వారిలో ఒక షైతాన్ స్వరూపం చేయబడింది. మీరు ఏ దారిగుండా వెళ్ళినా అందరికంటే ముందు మీకు చిన్న షైతాన్ కలుస్తాడు. ఆ తరువాత మధ్యస్థ షైతాన్ కలుస్తాడు. అందరికంటే చివరిగా పెద్ద షైతాన్ కలుస్తాడు. అయితే మీరు పెద్ద షైతాన్ స్థంభానికి కొద్ది దూరంలో నిలబడి తల్బియ పలకడం ఆపివేయండి. ఇంత వరకు మీరు తల్బియ పలుకుతూ వచ్చారు. కానీ రమి వద్దకు రాగానే పలకడం ఆపివేయాలి. ఆ తరువాత హజ్ ముగిసే వరకు మళ్ళీ తల్‌బియా పలుకవలసిన అవసరం లేదు. అయితే వేరే దైవస్మరణలు చేస్తూ (పలుకుతూ) ఉండాలి. బొటనవేలు, చూపుడు వేలుతో కంకర రాయిని పట్టుకుని ఒకసారి ఒక కంకర రాయిని విసరాలి. ఈ దుఅ చదవాలి:

బిస్మిల్లాహి అల్లాహు అక్బర్ రగ్‌మన్ లి షైతాని వరజీయన్ లిర్రహ్మాని

అనువాదం: అందరికంటే గొప్పవాడయిన అల్లాహ్ పేరుతో నేను ప్రారంభిస్తున్నాను. షైతాన్‌ను అవమానపరచడానికి, అల్లాహ్‌ను ప్రసన్నం చేయడానికి.

ఈనాటి రేయిని మీరు మినాలో గడపాలి.

నోటు: ఉమ్‌రహ్ యొక్క తవాఫ్, హజ్ యొక్క తవాఫ్ ఒకేలా ఉంటుంది. ఇందులో సంకల్పం తప్ప ఇంకా ఏ వ్యత్యాసమూ లేదు.

పదకొండవ జిల్‌హజ్జ పగలు, పన్నెండవ జిల్‌హజ్జ రాత్రి మినాలోగడపడం

ఇంతవరకు మీరు గనుక తవాఫె జియారత్ చేయనట్లయితే ఫజర్ నమాజ్ తరువాత మక్కా ముకర్రమ వెళ్ళి తవాఫె జియారత్ చేయండి. ఎందుకంటే ఈ రోజు రమి సమయం జవాల్ (నిషిద్ధ సమయం) తరువాత ప్రారంభమవుతుంది. ఈ రోజు చిన్న షైతాన్‌పై ఏడు కంకర రాళ్ళు విసరండి.

పదిజిలహజ్జ రోజున సరిగ్గా ఇదేవిధంగా కొట్టి ఉన్నారు. ఆ తరువాత మధ్యస్థ షైతాన్‌పై ఏడు కంకర రాళ్ళు విసరండి. ఆ తరువాత పెద్ద షైతాన్‌పై ఏడు కంకర రాళ్ళు విసరండి.

పన్నెండు జిల్‌హజ్జ పగలు మినాలో గడపాలి (కంకర రాళ్ళు విసిరేంతవరకు)

ఇవ్వాళ్ళ హజ్ చివరి రోజు. నిన్న మీరు నిషిద్ధ సమయం(జవాల్) తరువాత జమ్‌రాత్ రమి చేశారో ఈ రోజు కూడా అదేవిధంగా (జవాల్) నిషిద్ధ సమయం తరువాత రమి చేయాలి. అంటే ముందు చిన్న షైతాన్‌పై 7 కంకర రాళ్ళు, మధ్యస్థ షైతాన్‌పై ఏడు కంకర రాళ్ళు, ఆ తరువాత పెద్ద షైతాన్‌పై ఏడు కంకర రాళ్ళు విసరాలి.

అల్‌హమ్‌దులిల్లాహ్, అల్లాహ్‌కు ధన్యవాదాలు. ఆయన మీ హజ్‌ను పరిపూర్ణం చేశాడు. అల్లాహ్ మీ ఈ హజ్‌ను స్వీకరించుగాక. ఆమీన్. హజ్ ముబారక్.

విదాయి తవాఫ్ సమయం తవాఫె జియారత్ తరువాత ప్రారంభమవుతుంది. అయితే తిరుగు ప్రయాణంలో చేయడమే ఉత్తమం.

నోటు : ఇందులో రమల్, సఫా, మర్వాలు (పరుగు) చేయరాదు.

మనవి: హాజీలతో హృదయపూర్వకంగా మనవి చేయునది ఏమనగా, ఈ అల్పుడిని దుఆలో జ్ఞాపకం ఉంచుకోండి. **ప్రత్యేకించి అర్‌ఫాత్ మైదానంలో.**

దుఅ...

ఓ అల్లాహ్! నీ ప్రసన్నతనుచూపు.

నిన్ను చూసే భాగ్యాన్ని ప్రసాదించు.

ఓ అల్లాహ్! మేలైన మరణ మివ్వు. కర్మల పత్రం కుడి చేతిలో పడే ప్రాప్తం కలిగించు.

ఓ అల్లాహ్! ఫుల్‌సిరాత్ నుండి మెరుపులా దాటవేయించు. ఇంకా నీ అర్ష్ (పీఠం) కింది స్థానాన్ని ప్రసాదించు.

ఓ అల్లాహ్! కౌసర్‌ను, జన్నతుల్ ఫిర్‌దౌస్‌ను ప్రసాదించు. ఓ అల్లాహ్! సమాధి మరియు నరకం యొక్క భయంకరమైన శిక్ష నుండి అతనిని రక్షించు.

హజ్ ఎ అక్బర్ అంటే ఏమిటి?

హజ్‌కు శుక్రవారంతో సంబంధం వుందా?

హజరత్ అబ్దుల్లా బిన్ అబ్బాస్, ఫారుఖె ఆజం, అబ్దుల్లా బిన్ ఉమర్, అబ్దుల్లా బిన్ జుబేర్(ర)ల ఉల్లేఖనం ప్రకారం దైవప్రవక్త ముహమ్మద్(స) ఇలా ప్రవచించారు. జిల్ హజ్ 9వ రోజు అర్ఫా దినాన్నే హజ్ ఎ అక్బర్ అంటారు. హజ్‌కు శుక్రవారంతో సంబంధం లేదు.

అర్ఫా రోజు శుక్రవారం నాడు వస్తేనే హజ్ ఎ అక్బర్ అంటూ ఒక అభిప్రాయం ప్రచారంలో వుంది. ఇందులో ఎలాంటి వాస్తవం లేదని ఖురాన్, హదీస్‌లు స్పష్టం చేస్తున్నాయి. మారుఫుల్ ఖురాన్ ప్రకారం జిల్ హజ్ 9వ రోజు (వారం ఏదైనా) ఆర్ఫా రోజే హజ్ ఎ అక్బర్ అని స్పష్టంగా వుంది. హజ్ ఎ అక్బర్ అంటే హజ్‌లలో పెద్ద హజ్ అని ఎక్కడా దానికి సంబంధించిన ఆధారాలు లేవు.

వాస్తవానికి జరిగిందేమిటంటే అప్పట్లో దైవప్రవక్త ముహమ్మద్(స) హజ్ ఎ విదా చేసినప్పుడు ఆ రోజు శుక్రవారం వచ్చింది. కాబట్టి దానికి ప్రాధాన్యత కల్పిస్తూ కొంత మంది ఇలాంటి వ్యాఖ్యానాలు ప్రచారంలోకి తెచ్చారు. కేవలం జంగ్ ఎ బదర్‌కు మాత్రమే యౌముల్ ఫుర్ఖాన్ పేరు వుంది. ఆ తరువాత జరిగిన యుద్ధాలు ఎన్ని రోజులు జరిగినా, ఎంత మంది చనిపోయినా వాటికి ప్రత్యేకంగా పేరు లేదు. ఇస్లాంలో జరిగిన మొదటి యుద్ధానికి జంగ్ ఎ బదర్ యౌముల్ ఫుర్ఖాన్ పేరు పెట్టినట్లు శుక్రవారం నాడు అర్ఫా రోజు వస్తే ఆ హజ్ ను మాత్రమే హజ్ ఎ అక్బర్‌గా కొంత మంది వ్యాఖ్యానించుకున్నారు. ఇది కేవలం ఇండియా, బంగ్లాదేశ్, పాకిస్తాన్‌లోనే ఇలాంటి ప్రచారం వుంది. ఖురాన్ ద్వారా స్పష్టంగా సూటిగా తెలుస్తుందేమిటంటే ప్రతి ఏడాది జరిగే హజ్‌ను హజ్ ఎ అక్బర్ అంటారు.

శుక్రవారంనాడు అర్ఫా రోజు వస్తేనే ఆ రోజే హజ్ ఎ అక్బర్ అని, మిగతా రోజులు వస్తే హజ్ ఎ అక్బర్ కాదనటం సరికాదని ఖురాన్ స్పష్టం చేస్తోంది. అయితే శుక్రవారానికి వున్న ప్రాధాన్యత దానికి వుంటుంది. అయితే హజ్‌కు శుక్రవారంతో సంబంధం లేదు. హజ్ అర్ఫా రోజు ఏ రోజు వచ్చినా అది పెద్ద హజ్‌యే. పెద్ద హజ్ అంటే హజ్ ఎ అక్బరే.

హజరత్ సుఫీయాన్ సూరి, ఇతర ఇమాంలు, ఇస్లామిక్ పండితుల వ్యాఖ్యానం ప్రకారం హజ్ ఐదు రోజుల్లో జిల్ హజ్ 9వ రోజు హజ్ ఎ అక్బర్, 10వ రోజు యౌముల్ నహర్ రెండు వున్నాయి. దైవప్రవక్త ముహమ్మద్(స) ఉమ్రాకు హజ్ ఎ అజ్గర్ అన్నారు. హజ్ యాత్రకు ప్రాధాన్యత ఇవ్వడంలో భాగంగానే హజ్ ఎ అక్బర్ అన్నారు. ఉమ్రా-హజ్‌లో తేడా చూపించడానికే అక్బర్ పద ప్రయోగం జరిగింది. హజ్ ఎ అజ్గర్ అంటే చిన్న హజ్. ఉమ్రాను హజ్ ఎ అజ్గర్ అంటారు.

అహెకాముల్ ఖురాన్ ఆధారంగా ఇమాం జసాస్ ఇలా ఉల్లేఖించారు. హజ్ ఏ రోజు జరిగినా అది ఉమ్రా కాదు. అంటే చిన్న హజ్ కాదు. ప్రతి హజ్ పెద్దదే. అంటే హజ్ ఎ అక్బరే. జిల్ హజ్ పది రోజులు హజ్ ఎ అక్బర్ రోజులే. (తఫ్‌సీర్ మారిఫుల్ ఖురాన్ పేజీ నెంబర్ 314 జిల్ ఛహరుం)

స్త్రీలు హజ్ ప్రత్యేక నియమాలు

గీటురాయి మాసపత్రిక సౌజన్యంతో

దైవప్రవక్త ముహమ్మద్(స) ఒక హదీసులో ఇలా సెలవిచ్చారు. జనులారా! అల్లాహ్ మీపై హజ్ యాత్రను విధిగా నిర్ణయించాడు. కనుక హజ్ యాత్రను చెయ్యండి. ప్రవక్త(స) ఈ విషయాన్ని ఇలా విపులీకరించారు; జీవిత కాలంలో హజ్‌కు ఒకసారి పోవటం అనేది విధిగా చెయ్యబడింది. ఇస్లామ్ ధర్మం ప్రకారం స్వతంత్రుడు, యుక్త వయస్సుకు చేరినవాడు అయిన ప్రతి ముస్లిమ్ స్త్రీ పురుషులపై హజ్ యాత్ర విధించబడింది. మరొక హదీసులో దైవప్రవక్త(స) ఇలా సెలవిచ్చారు; షరీయత్ పరమైన ఎలాంటి కారణమూ లేకుండా ఎవరైనా హజ్ యాత్రకు వెళ్ళకపోతే, వారు యూదులుగా మరణించినా లేదా క్రైస్తవులుగా దివంగతులైనా అల్లాహ్‌కు వారితో ఎలాంటి సంబంధమూ లేదు. (సుననె కుబ్రా)

ఒకవేళ భార్యగనక హజ్‌యాత్రకు వెళ్లే అనుమతి ఇవ్వమని భర్తను అడిగినప్పుడు, అతను గనక అనుమతి ఇవ్వటానికి నిరాకరిస్తే, ఆమె తన భర్త అనుమతి లేకుండానే హజ్ యాత్రకు వెళ్ల గలదు. ఎందుకంటే, హజ్‌కు వెళ్లటం అనే ధార్మిక ఆచారం అనివార్యమైన ఒక పెద్ద విధి. తప్పనిసరి అయిన ఒక పెద్ద కర్తవ్యం. విధిని నిర్లక్ష్యం చెయ్యటం పాపం. దైవప్రవక్త ఇలా సెలవిచ్చారు; అల్లాహ్‌కు అవిధేయత చూపమని, అంటే పాపకార్యం చెయ్యమని, ఎవరైనా ఆజ్ఞాపిస్తే వారి ఆజ్ఞాపాలన చెయ్యకూడదు. కాని ఈ విధంగా భర్త అనుమతి లేకుండా భార్య హజ్‌కు వెళ్లే అవకాశం కేవలం ఈ పరిస్థితుల్లోనే ఆమెకు సంక్రమిస్తుంది. అవేమిటంటే, ఒకటి, ఆమెతో వెళ్లటానికి ఎవరైనా మెహరమ్ బంధువు తప్పని సరిగా ఉండాలి. రెండు, ప్రయాణం చేసే మార్గం సురక్షితమై ఉండాలి. మూడు, హజ్ యాత్రకు వినియోగించబోయే ధనం ఆమె సొంతమైనది కావాలి. భర్త ఆర్జించినది కాకూడదు. నాలుగు, ప్రస్తుతానికి భర్తకు సేవ చేసే అవసరం లేకుండా ఉండాలి. ఒకవేళ- భర్త వ్యాధిగ్రస్తుడుగా ఉంటే, లేదా చిన్న చిన్న పిల్లలు ఉంటే వారిని సంరక్షించే వారు ఎవరూ లేకపోతే, భర్త కూడా వారిని సంరక్షించే స్థితిలో లేనప్పుడు ఇలాంటి పరిస్థితుల్లో భార్య నిస్సహాయురాలైపోతుంది. కనుక ఆమె హజ్‌కు వెళ్లే పరిస్థితి ప్రస్తుతానికి ఉత్పన్నం కాదు. మత విద్వాంసుల దృష్టిలో హజ్ ఎలాంటి ఆరాధన అంటే దాన్ని వెంటనే తక్షణమే నెరవేర్చే అవసరం లేదు. దాన్ని పరిస్థితుల తీవ్రత దృష్ట్యా వాయిదా వేయవచ్చు.

బహిష్టు స్థితిలో స్త్రీ ఇహ్రామ్‌ను ధరించవచ్చు. ఆమె మీఖాత్ నుంచి వెళ్లేటప్పుడు హజ్ లేక ఉమ్రాకు సంబంధించిన సంకల్పం చేసుకుంటుంది. ఎందుకంటే, హజ్ లేక ఉమ్రాకు సంబంధించిన ఇహ్రామ్‌ను ధరించటానికి పరిశుద్ధంగా ఉండే అవసరం లేదు. కావున బహిష్టు, నిఫాస్‌లు ఇహ్రామ్ దరించే విషయంలో అడ్డంకులు కావు. హజ్రత్ ఆయెషా(ర) ఇలా ఉల్లేఖించారు.

షజ్‌రా ప్రాంతంలో హజ్రత్ అస్మా(ర) ప్రసవించారు; ఆమెకు కుమారుడు పుట్టాడు, తరువాత రక్తస్రావం ప్రారంభమయింది. అప్పుడు దైవప్రవక్త(స), హజ్రత్ అస్మా(ర)ను గుసుల్ చేసుకుని ఇహ్రామ్ ధరించమని ఆజ్ఞాపించారు.

బహిష్టు స్థితిలోను, నిఫాస్ స్థితిలోను ఒక స్త్రీ హజ్‌కు సంబంధించిన సమస్త ఆచారాలను నిర్వహించ గలదు. కాబాగృహ ప్రదక్షిణం తప్ప హజ్, ఉమ్రాలకు సంబంధించిన ఇహ్రామ్‌ను ధరించేటప్పుడు చేసే రెండు రకాతుల నమాజు తప్ప. ఈ రెండు రకాతుల నమాజును హజ్ మరియు ఉమ్రాల సవ్యత కోసం, దృఢత్వం కోసం చెయ్యటం షరతు ఏమీకాదు. ఎందుకంటే, హజ్రత్ అస్మా(ర) ఈ రెండు రకాతుల నమాజును చెయ్యలేదు. అయినప్పటికీ ఆమె హజ్ పూర్తి అయిపోయింది. ఇమామ్ మాలిక్(ర) ఉల్లేఖనం ప్రకారం 'నేను జ్ఞాన సంపన్నులైన వ్యక్తులు ఇలా చెబుతూ ఉండగా విన్నాను, లబ్బైక్ పలికేటప్పుడు స్త్రీలు తమ కంఠస్వరాన్ని పెంచే అవసరం

లేదు. కేవలం తనకు వినిపించే అంత పెద్దగా పలికినా పర్వాలేదు. ఆమెకు చేరువలో ఉన్నవారు విన్నంతగా పలికినా పర్వాలేదు. అంత కంటే ఎలుగెత్తి పలకటం ఒక స్త్రీ విషయంలో మక్రూహ్ అవుతుంది. స్త్రీలు మహరమ్ పురుషులు లేకుండా హజ్ యాత్రకు వెళ్లరాదు; స్త్రీలు కుట్టబడిన వస్త్రధారణలో ఉన్నప్పుడే ఇహ్రామ్‌కు సంబంధించిన సంకల్పం చేసుకోవాలి. కాని వస్త్రధారణ అనేది ఇతరుల్ని ఆకర్షించేదిగా ఉండకూడదు. అలంకరణ ఉండకూడదు, చేతి మేజోళ్లు తొడుక్కోకూడదు; శిరస్సును కప్పి ఉంచాలి; ముఖంపై నిఖాబ్ వెయ్యకూడదు; తమ ముఖాన్ని పరాయి పురుషులకు చూపించకూడదు.

ఇద్దత్ కాలంలో హజ్‌కు పోవటం వాజిబ్ కాదు (ఆ ఇద్దత్ భర్త మరణం కారణంగానైనా లేదా విడాకులు తీసుకోవటం కారణంగా నైనా కావచ్చు) నఫిల్ హజ్ యాత్ర భర్త అనుమతి లేకుండా జరగకూడదు. ఏ స్త్రీలైతే స్వయంగా రమీ జమ్‌రాత్‌లు చెయ్యగలరో ఆ స్త్రీలు వాటిని స్వయంగా నిర్వహించాలి. లేకపోతే ఈ బాధ్యతను ఇతరులెవరికైనా అప్పగించవచ్చు.

మహిళలు బహిష్టును ఆపే ఉద్దేశ్యంతో మాత్రలు వాడుకోవచ్చు; దానివల్ల ఒనగూడే ప్రయోజనమేమిటంటే మహిళలు హాజీలందరితో పాటు తవాఫ్ మరియు హజ్‌కు సంబంధించిన ఆచారాలను స్వయంగా నిర్వహించవచ్చు. ఇహ్రామ్ ధరించి ఉన్న స్థితిలో ఒకవేళ ఒక స్త్రీ ఎవరైనా బహిష్టుకు గురి అయితే పరిశుద్ధత కలిగే అంతవరకు ఆమె నిరీక్షిస్తూ ఉండాలి. ఆ తరువాత తవాఫ్ మరియు సయీలు చెయ్యాలి. జడ వెంట్రుకలు అంగుళం పొడుగున కత్తిరింపచేసుకుని ఉమ్రాను పూర్తి చెయ్యాలి; ఒకవేళ జిల్‌హజ్జ 8వ తేదీ వరకు బహిష్టు నుంచి పరిశుద్ధతను పొందలేక పోతే అప్పుడు ఆమె గుసులు చేసుకుని హజ్‌కు సంబంధించిన ఇహ్రామ్‌ను ధరించాలి. ఈ విధంగా ఆమె చేసిన హజ్ హజ్జె తమత్తుకు బదులుగా హజ్జె ఖిరాన్‌లోకి మారిపోతుంది; ఒకవేళ ఉమ్రా తరువాత జిల్‌హజ్జ 8వ తేదీన ఇహ్రామ్ ధరించిన తరువాత బహిష్టు వచ్చినట్లయితే, హజ్‌కు సంబంధించిన సకల కార్యాలను నిర్వహించుకోవచ్చు. పరిశుద్ధతను సంతరించుకున్న తరువాత తవాఫె జియారత్‌ను, సయీను నిర్వహించవచ్చు. ఒకవేళ తవాఫె జియారత్, సయీ తరువాత బహిష్టు వచ్చినట్లయితే తవాఫె విదా రద్దయిపోతుంది. ఎందుకంటే బహిష్టు అయిన స్త్రీపై తవాఫె విదా వాజిబ్ కాదు.

హజ్‌యాత్రలో స్త్రీలు ఎలా వ్యవహరించాలి

1 పల్చని, బిగుతయిన, పురుషుల దృష్టిని ఆకర్షించే వస్త్రాలను ధరించకుండా స్త్రీలు శ్రద్ధ వహించాలి.

2 ప్రత్యేకంగా ఇహ్రాం వస్త్రాలంటూ ఏమీ లేవు. రోజువారీ సాదాసీదా దుస్తుల్ని ధరించాలి.

3 ఇహ్రాం స్థితిలో ముఖభాగాన్ని బహిర్గతంగా ఉంచాలి. పరపురుషులు ఎదురైనప్పుడు ఏదైనా వస్త్రంతో ముఖభాగాన్ని కనిపించకుండా పరదాను పాటించాలి. ఆ వస్త్రం ఒకవేళ ముఖభాగాన్ని తాకినట్లైతే ఏమీ పరవాలేదు. కొంతమంది స్త్రీలు టోపిని తలపై ధరించి గట్టి వస్తువును నుదుటిపై వుంచి నఖాబ్ ధరిస్తున్నారు. పరదాకు సంబంధించి ఇది మంచిదే అయినప్పటికీ ఇలా చేయడం వాజిబ్ లేదా సున్నత్ కాదు. ఈవిధంగా చేయడం ఇహ్రాంలో భాగం కాదు.

4 ఉమ్రా, హజ్ తరువాత స్త్రీలు తమ జడ యొక్క ఆఖరిభాగంలో ఉన్న వెంట్రుకల్ని తమ వేలికి చుట్టుకోవాలి. ఆ తర్వాత కత్తిరించాలి. కనీసం ఒకటింబాబు అంగుళం పొడవు వరకు వెంట్రుకల్ని తప్పనిసరిగా కత్తిరించాలి.

5 ఇహ్రాం స్థితిలో తలవెంట్రుకల్ని దువ్వుకోరాదు. ఏదైనా వెంట్రుక తెంపినట్లైతే పరిహారం చెల్లించాల్సి వుంటుంది.

6 ఇహ్రాం స్థితిలో గోరింటాకు పూసుకోవడం, తెల్ల వెంట్రుకలకు నలుపునూనె పూసుకోవడం కూడా మక్రూహ్.

7 తవాఫ్ సమయంలో స్త్రీలు రమల్ చేయనవసరం లేదు. అలాగే సఈ చేసే సమయంలో గ్రీన్ లైట్ వద్ద పరుగెత్తనవసరం లేదు.

8 మహ్‌రమ్ అంటే, భర్త లేదా వివాహం కొరకు నిషిద్ధమైన పురుషులతో మాత్రమే హజ్ చేయడానికి అనుమతి వుంది.

9 రుతుక్రమస్థితిలో వున్న మహిళలు నమాజ్, ఖుర్‌ఆన్ పఠనం మినహా మిగిలిన ఆరాధనల్లో పాల్గొనవచ్చు. వుజూ చేసి జిక్ర్ చేయడం, దరూద్ పఠించడం, దుఆలు చేస్తూ వుండవచ్చు.

తెలుసుకోవాల్సిన అరబీ పదాలు

అక్కడ అక్కడ వేళ్ళకు	లేత్ రో మిన్నీ మిన్నీ
వెనక్కి రా	తాల్ వర
వెనక్కి వెళ్ళవద్దు	మై రో వర
ముందుకు రా	తాల్ జిద్దాం
ముందుకు వేళ్ళకు	మై రో జిద్దాం
ఇక్కడే నిలబడు	వగ్గఫ్ హిని
దగ్గరగా నిలబడు	వగ్గఫ్ గరీబ్
నడుచుకుంటూ వేళ్ళు	రో ఎంసీ
పట్టుకో	ఎంసిక్
ఈ సామాన్లు వాపస్ చేయి	ఆద అగరాదు రిజ్జా
బండి ఎక్కు	ఎర్కబ్ సయ్యారా
బండి దిగు	నజ్జెల్ సయ్యారా
నేను బాత్రూం కి పోవాలి	అన రో హమాం
నేను లోపలికి పోవాలి	అన రో దాకల్
నీవు ఎక్కడున్నావు	ఇంతే వేన్ అలైహిన్
నేను గదిలో వున్నాను	అన మజూత్ గురా
గదిలో ఏమి చేస్తున్నావు	సిను సవ్వి గురా
ఇండియాకు టెలిఫోన్ మాట్లాడుతున్నాను	కలామ్ టెలిఫోన్ హింది
తలుపు వెయ్యి	సక్కర్ బాప్
తలుపు తెరువు	బత్తల్ బాప్
ఎంత ఇది	చెమ్ హదే
నిజం చెప్పు	గూల్ వల్లా
నాకు తలనొప్పిగా వుంది	అన రాష్ ఎవ్వర్
నాకు కడుపు నొప్పిగా ఉంది	అన బత్తన్ అవ్వర్
నేను ఇంటికి వెళ్ళాలి	అన రో బెత్
నేను వెళుతున్నాను	అన రో

నేను వెళ్లటంలేదు	అన మై రో
నీవు వెళ్లుతున్నావా	ఇంతే రో
నేను వెళ్ళాలి	అన ఎబి రో
నీవు ఎక్కడికి వెళ్లుతున్నావు	ఇంతే వేన్ రో
నేను జామియాకి వెళుతున్నాను	అన రో జమియా
నీవు వస్తావా	ఇంతే ఈజీ
నేను వస్తాను	అన ఈజీ
నీదగ్గర డబ్బు ఉందా	ఇంతే పి ఫులుస్
నాదగ్గర డబ్బు ఉంది	అన పీ ఫులుస్
ఎంత వుంది డబ్బు	చమ్ పి ఫులుస్
నాదగ్గర ఒక దీనార్ ఉంది	అన పి వాహెట్ దీనార్
ఒకే రా వెళ్లాదాము	ఒకే ఎల్లా తాల్
ఎక్కడికి వెళ్ళాలి మామ	వేన్ ఎబి రో మామ
నేను మార్కెట్ కి పోవాలి	అన ఎబి రో సూక్
రాజు టిఫిన్ చేశావా	రాజు కాలాస్ రియ్యుక్
నేను టిపిన్ తినలేదు మామ	అన మాఫీ అఖిల్ రియ్యుక్
హోటల్వెళ్లి సమున్ తిను	రో మతామ్ అఖిల్ సమున్
ఇప్పుడే వేళ్ళు హోటల్ కి	అలిహిన్ రో మతామ్
ఇప్పుడే వస్తున్నా	అలిహిన్ ఈజీ
ఇప్పుడే రాలేను	అలిహిన్ మై ఈజీ
ఎందుకు రావటం లేదు	లెస్ మై ఈజీ
నాకు పని ఉంది	అన పి సుగల్
ఒకే త్వరగా రా	ఒకే తాల్ సురా
టిఫిన్ చేశేశావా	కాలాస్ రియ్యుక్

సందేహాలు - సమాధానాలు

ప్రశ్న: ఇహ్రాం ఎలా వుండాలి? ఇహ్రాం కోసం తెల్లటి వస్త్రమే వుండాలా?

జవాబు: పురుషుల కోసం ఉపయోగించే ఇహ్రాం బొడ్డుపై నుంచి మోకాలి కింది వరకు కట్టుకునే విధంగా లుంగీ వుండాలి. ఎందుకంటే కింది భాగం (సతర్) కనబడకుండా వుండాలి. కుడి భుజం నుంచి ఎడమ భుజంపై వేసుకునే విధంగా చాదర్ సైజ్ వుండాలి. పురుషుల కోసం తెల్లటి రంగు గల ఇహ్రాం ఉపయోగించడం మంచిది. ఎవరైనా తెల్లటి రంగు బదులు వేరే రంగు ఇహ్రాం నలుపు, ఎరుపు, నీలం, పసుపు లాంటి రంగులు వాడాలనుకుంటే తప్పు లేదు. కలర్ ఫుల్ చాదర్ వేసుకున్నా పర్వా లేదు. (షామీ, 488/2, అల్ జరుల్ రాయిఖ్, 562/2).

ప్రశ్న: ఇహ్రాం పైనకప్పుకునే దుప్పటి భుజం పై నుంచి జారి పడుతూ వుంటుంది. పిన్, సేఫ్టీ పిన్ పెట్టుకోవడానికి అనుమతి వుందా?

జవాబు: సేఫ్టీ పిన్ పెట్టుకోవడం సరికాదు. ఎందు కంటే కుట్టిన వస్త్రం తొడగడానికి అనుమతి లేదు. అయితే ఇలా చేసినంత మాత్రాన దమ్, సదఖా ఇవ్వాల్సిన అవసరం కూడా లేదు. (కితాబుల్ ఫతావ 36/4)

ప్రశ్న: హజ్‌కు వెళ్ళిన వ్యక్తి తలపైనే వెంట్రుకలు లేక పోతే ఏం చేయాలి?

జవాబు: హజ్ విధుల్లో తలవెంట్రుకలు తీయడం కూడా కీలకమైన విధి. అయితే హాజీ తలపైనే వెంట్రుకలు లేకపోతే అలాంటి సమయంలో ఆ హాజీ షైతాన్‌పై రాళ్ళు విసిరిన తరువాత, ఖుర్బానీ విధి నిర్వర్తించిన తరువాత తల పైన బ్లేడ్‌తో క్లీన్ చేసుకోవడం తప్పనిసరి. ఆ తరువాత స్నానం చేసి ఇహ్రాం తీసివేసి సాధారణ దుస్తులు ధరించి కాబా తవాఫ్‌కు వెళ్ళాల్సి వుంటుంది.

ప్రశ్న: హజ్రే అస్వద్‌కు ముద్దు పెట్టుకోవడానికి అనుసరించాల్సిన పద్ధతి ఏమిటి?

జవాబు: హజ్రే అస్వద్‌కు ముద్దు పెట్టుకోవడం ప్రవక్త సున్నత్. అయితే జనాన్ని నెట్టుకుంటూ బల వంతంగా వెళ్ళరాదు. ఇతరుల్ని ఇబ్బంది పెట్టడం హరాం. (బిదాయే అల్ సనాయ 320/2, అహ సునుల్ ఫతావ),

ప్రశ్న: మహిళలు చేతి, కాలి వేళ్ల గోర్లకు రంగు వేయడం, పెదాలకు లిప్ స్టిక్ వేసుకోవచ్చా?

జవాబు: నేయిల్ పాలిష్ (స్త్రీలు తమ గోర్లకు పెట్టు కుంటారు) రాసుకోవడంవల్ల వజూ చేసిన నీరు గోర్లకు చేరుకోదు. కాబట్టి వజూ చేసేటప్పుడు రంగును తీసివేయడం తప్పనిసరి. లేకపోతే శు భ్రత, పవిత్ర వుండదు. ఇలాగే పెదాలపై పూసుకునే లిప్‌స్టిక్ కూడా మందంగా వుంటే వజూ చేసేటప్పుడు దాన్ని కూడా తీసివేయాలి. తీయక పోతే వజూ, గుసుల్ సరిగ్గా పూర్తి కాదు. (కితాబుల్ మసాయిల్ 145/1)

ప్రశ్న: పేయింట్ శరీరానికి తగిలి వుంటే వజూ, గుసుల్ అవుతుందా?

జవాబు: శరీరంపై నీళ్ళు తగలడానికి పేయింట్ అడ్డుగా వుంటుంది. కాబట్టి వజూ, గుసుల్ అవ్వదు. (కితా బుల్ మసాయిల్ 145/1)

ప్రశ్న: ఎన్నికల్లో ఓటు వేసినప్పుడు గోరుకు రంగు పూస్తారు. అలాంటప్పుడు ఏం చేయాలి?

జవాబు: ఓటు వేసేటప్పుడు గుర్తుగా ఇంక్ పూస్తారు. ఆ ఇంక్ చాలా రోజుల వరకు గోరుపైనే వుంటుంది. అయితే ఆ ఇంక్ పలుచగా వుంటుంది కాబట్టి నీరు గోరుకు తగలడానికి ఇబ్బంది వుండదు. వజూ, గుసూల్‌కు ఇబ్బంది వుండదు. (కితాబుల్ మసాయిల్ 146/1)

- ముఫ్తి అబ్దుల్ గఫూర్ ఖాశీమీ

رمی کا وقت زوال سے شروع ہوتا ہے اس سے پہلے رمی جائز نہیں ہے۔

اگر تیرہویں کو بھی ٹھہر کر رمی کر کے واپس آنا ہے تو بہت اچھا ہے، تیرہویں کو صبح صادق سے غروب تک وقت رہتا ہے، مگر زوال کے بعد مسنون ہے ،اس کے پہلے مکروہ وقت ہے، اگر تیرہویں کو رکنا نہ ہو تو بارہویں کو غروب سے پہلے منیٰ سے نکل جانا چاہئے۔

ہجوم کے خوف سے عورت کی طرف سے دوسرے کا رمی کرنا جائز نہیں، اگر اس سبب سے عورت نے رمی نہیں کی تو فدیہ واجب ہوگا، عورت دسویں کو سورج نکلنے سے پہلے اور گیارہویں، بارہویں کو سورج غروب ہونے کے بعد کنکری مارے تو مکروہ نہیں، بلکہ عورت کو رات میں رمی کرنا افضل ہے۔

بارہوں یں یا تیرہویں کو منیٰ سے مکہ آتے ہوئے محصب (جس کو آج کل عابدہ کہتے ہیں، اور وہ شہر کا ایک محلّہ ہے) میں تھوڑی دیر اتر کر خواہ سواری روک کر ٹھہرنا اور دعا کرنا چاہئے، اگر نہ کر سکے تو گناہ نہیں، مکہ مکرمہ لوٹنے پر حج کے ضروری اعمال پورے ہوگئے، اب صرف ایک طواف، طوافِ وداع باقی رہ گیا ،جو وطن واپسی پر کرنا ہوگا۔

مکہ مکرمہ واپسی

منیٰ سے واپسی کے بعد جتنے دن مکہ معظّمہ میں قیام ہو اس کو غنیمت سمجھنا چاہئے، اور جتنا ہو سکے طواف، عمرے، نماز، روزے، صدقات اور نیک کام کرنا چاہئے، اپنے والدین و اقارب کی طرف سے بھی کرے، معلوم نہیں پھر یہ موقع نصیب ہو یا نہ ہو۔

حج سے واپسی

حج کے بعد جب مکہ سے وطن واپس ہونے کا ارادہ ہو تو طوافِ وداع واجب ہے، اس طواف میں نہ رمل ہے، نہ اس کے بعد سعی حاجی کو چاہئے کہ طواف کے دو رکعت طواف پڑھ کر قبلہ رخ کھڑے ہو کر خوب پیٹ بھر کر کئی سانس میں آبِ زم زم پیئے، اور ہر سانس میں بیت اللہ کی طرف دیکھے، پھر ملتزم کے پاس جا کر جس طرح پہلے طواف کے بعد دیوار کعبہ سے لپٹا تھا، اسی طرح لپٹے اور خوب روئے، گڑگڑائے، اور بیت اللہ کی جدائی پر افسوس کرے پھر حجر اسود کو بوسہ دے اور روتا ہوا مسجد سے نکلے اور دروازہ پر کھڑے ہو کر دعا کرے کہ اللہ تعالیٰ اس کو بار بار حاضری نصیب فرمائے، یاد رہے تو یہ دعا پڑھے۔

اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ حَمْداً کَثِیْراً طَیِّباً مُّبَارَکاً فِیْہِ اَللّٰھُمَّ ارْزُقْنِیْ الْعُوْدَ بَعْدَ الْعَوْدِ الْمَرَّۃَ بَعْدَالْمَرَّۃِ اِلٰی بَیْتِکَ الْحَرَامِ وَاجْعَلْنِیْ مِنَ الْمَقْبُوْلِیْنَ عِنْدَکَ یَا ذَالْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ ،اَللّٰھُمَّ لَا تَجْعَلْہُ اٰخِرَ الْعَھْدِ مِنْ بَیْتِکَ الْحَرَامِ وَاِنْ جَعَلْتَہٗ اٰخِرَ الْعَھْدِ فَعَوِّضْنِی عِنْدَ الْجَنَّۃَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ وَصَلَّی اللّٰہُ عَلٰی خَیْرِ خَلْقِہٖ مُحَمَّدٍ وَّاٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ اَجْمَعِیْنَ۔

حائضہ عورت طوافِ وداع نہ کرے صرف دروازہ پر کھڑے ہو کر یہ دعا پڑھ لے۔

بعد قربانی کر کے بال منڈ والیجئے یا کترو الیجئے، اب آپ احرام سے باہر ہو گئے ہیں۔

جمرہ عقبہ کو پہلی کنکری مارنے کے ساتھ لبیک کہنا موقوف ہو جائے گا، اس کے بعد لبیک نہ کہیے، کنکری مارتے وقت یہ دعا پڑھے۔

بسم اللّٰہ، اللّٰہ اکبر ،رغماً للشیطان ،ورضی للرحمن ،اللّٰھم اجعلہ حجا مبروراً وزنباًمغفوراًوسعیا مشکوراً

یہ دعا یاد نہ ہو تو دوسری ذکر ہی کر لے۔

قربانی ہو تو قربانی کے بعد اپنے بال بنوانا ہوگا، بال خود اپنے ہاتھ سے بھی بنا سکتے ہیں، دوسرے حاجی بھی کے بال بھی کاٹ سکتے ہیں۔

اگر کسی کا حج، حجِ افراد ہے تو اس پر قربانی واجب نہیں ہے، جس کو قربانی کرنی ہے وہ قربانی کے بعد بال بنوائے گا، اور پھر اس کا اس کا احرام کھلے گا ،قربانی نہ ہو تو رمی کے بعد ہی بال بنوائے جا سکتے ہیں،۔

دسویں تاریخ کو اگر بہ آسانی ممکن ہو تو منیٰ سے ایسے وقت چلے کہ طوافِ زیارت اور سعی سے فارغ ہو کر مسجد حرام میں باجماعت نماز ظہر پڑھے تو بہتر ہے بعض حضرات نے اسی کو مسنون لکھا ہے، اور بعض نے واپس آ کر منیٰ میں ظہر پڑھنے کو مسنون بتایا ہے، لیکن آج کل مزدلفہ سے منیٰ آنے میں اتنی دیر ہو جاتی ہے کہ رمی اور ذبح پھر حلق سے فارغ ہوتے ہوتے موقع ہاتھ سے جاتا رہتا ہے، اس لئے جب موقع ملے اسی وقت طوافِ زیارت کے لئے مکہ آنا چاہئے مگر مکہ سے لوٹ کر منیٰ ہی میں رات گزارنی چاہئے۔

اس طواف اور سعی کا بھی وہی طریقہ جو عمرہ کے طواف میں بتایا گیا ہے، لیکن چوں کہ اس میں احرام کی حالت نہ ہوگی، اس لئے اس میں اضطباع نہیں ہے، اور نہ اس سعی کے بعد سر منڈوانا یا بال کتروانا ہے۔

منیٰ میں تین روز

دسویں تاریخ کو کنکری مارنے کا وقت صبح صادق سے گیارہویں کی صبح صادق تک ہے، اگر گیارہویں کو صبح صادق ہوگئی اور دسویں کی کنکری نہیں ماری تو دم دینا واجب ہے، یعنی اس کے تاوان میں قربانی کرنا ہوگی، اس دن کا مسنون وقت سورج نکلنے کے بعد سے زوال تک ہے، اور زوال سے غروب تک مباح ہے، اور غروب کے بعد صبح صادق تک مکروہ ہے۔

دسویں تاریخ کو صرف آخری جمرہ پر کنکری مارنا ہے۔

گیارہویں کو تینوں جمروں پر کنکری مارنا واجب ہے، پہلے جمرۂ اولیٰ پر مسجد خیف کے قریب ہے، پھر وسطی پر، اس کے بعد جمرۂ عقبہ پر جو آخر میں ہے۔

گیارہویں کو زوال کے بعد ظہر کی نماز پڑھ کر تینوں جمرات پر سات سات کنکریاں مارنا ہے، بارہوں کو بھی ایسا ہی کرنا ہے، گیارہویں اور بارویں کو

''اور''رَبَّنَا اٰتِنَا فِی الدُّنْیَا حَسَنَةً وَّفِی الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَّقِنَا عَذَابَ النَّار ''پڑھتا رہے،اور جو بن پڑے دعا کرے آج ہی کا دن اس سارے سفر کا حاصل اور لبِ لباب ہے،اس کی قدر پہچاننا چاہئے اور ایک لمحہ بھی ضائع نہ کرنا چاہئے۔

مزدلفہ روانگی

آفتاب ڈوبنے کے بعد مغرب کی نماز پڑھے بغیر مزدلفہ روانہ ہوجائے مزدلفہ عرفات سے چھ میل ہے،وہاں پہنچ کر مغرب اور عشا ایک ساتھ عشاء کے وقت میں پڑھے،آج اس جگہ دونوں نمازوں کا جمع کرنا واجب ہے،یہ رات بڑی مبارک رات ہے یہاں تک کہا گیا ہے کہ حاجیوں کے حق میں یہ رات شبِ قدر سے بڑھ کر ہے،اس لئے جس شبِ قدر بیداری،ذکر،دعا،توبہ استغفار،تلاوت ودرود کا ورد کرسکیں کیجئے،اچھا یہ ہے کہ مغرب وعشا سے فارغ ہوکر کچھ دیر ذکرودعا وغیرہ کرکے سوجائے،اور بہت سویرے جاگ کر تہجد پڑھے اور برابر تلاوت اور ذکرودعا میں مشغول رہے،اس کے بعد آج یہ افضل ہے کہ فجر کی جبل قزح پر اس کے آس پاس آکر وقوف کیجئے اس وقوف میں بھی درود شریف،تکبیر وتہلیل،استغفار ،تلبیہ واراذ کار کی کثرت کیجئے اور اگر کوئی بتانے والا نہ ہو یا قوت نہ ہو تو جہاں قیام ہے وہیں مشغول رہے۔

منیٰ واپسی

جب سورج نکلنے میں بقدر دو رکعت نماز پڑھنے کے (یعنی تقریباً ۲۰ منٹ) رہ جائے تو منیٰ کے لئے ورانہ ہوجائے،چوں کہ حجاج کی کثرت کی وجہ سے معلمین کو بروقت موٹریں روانہ کرنے میں دشواری ہوتی ہے اس لئے عام طور پر حاجیوں کو مزدلفہ سے نکلنے میں بہت دیر ہوجاتی ہے اور دن خاصا نکل آتا ہے،یہ مجبوری کی صورت ہے بہر حال کوشش ہونا چاہئے کہ حتیٰ الوسع تاخیر نہ ہو،روانہ ہونے سے قبل اچھا یہ ہے کہ مزدلفہ ہی سے جمرات کو مارنے کے لئے کنکریاں لے لی جائیں منیٰ پہنچنے پر اب حاجی کا قیام کم از کم تین روز تک یہیں رہیگا،صرف طواف کے لئے ایک بار مکہ مکرمہ جانا ہوگا،منیٰ میں قیام کے یہ دن ایام معلومات کہلاتے ہیں،ان میں حاجی کو روزانہ جمرات پر کنکریاں مارنا ہوتا ہے،اور پہلے ہی روز قربانی کے بعد بال بنوا کر احرام کھول دینا پھر مکہ جا کر فرض طواف جو کہ طوافِ زیارت کہلاتا ہے ادا کرنا ہوتا ہے،،دسویں تاریخ کو پہلے دن اگر نہ کرسکے تو گیارہویں بارہویں تک بھی گنجائش ہے

دسویں تاریخ کے کام

منیٰ میں پہنچ کر پہلا کام یہ کرے کہ جمرہ عقبہ (کنکری مارنے کی آخری جگہ) جس کو عوام بڑا شیطان کہتے ہیں،سات کنکریاں ماریئے،اس کے

ہواور کوئی رکاوٹ نہ ہوتو پیدل بھی بہ آسانی جاسکتے ہیں، آج منیٰ پہنچ کر کوئی خاص کام نہیں کرنا ہے، بلکہ صرف وہاں رہنا ہے، یہ سنت ہے، کہ وہاں آٹھویں کا دن اور آٹھویں، نویں کی درمیانی رات گزاری جائے، پانچ نمازیں، (آٹھویں، کی ظہر، عصر، مغرب، عشاء، اورنویں، کی فجر) منیٰ میں پڑھی جائیں، لیکن بے کار رہنا مناسب نہیں، ذکر اور تلاوت میں وقت گزارنا چاہئے۔

عرفات روانگی

نویں تاریخ کو سورج نکلنے کے بعد عرفات کے لئے روانہ ہونا ہے، عرفات منیٰ سے ۱۵ رکلومیٹر ہے، لوگ پیدل بھی جاتے ہیں، لیکن تکان کا اندیشہ ہوتو پیدل جانا ٹھیک نہیں، موٹر سے جانا چاہئے، حج کی اس سب نقل وحرکت میں لبیک پڑھنے کا اہتمام رکھنا چاہئے، عرفات پہنچ کر زوال کے بعد پہلے جی چاہے تو آرام کر لیجئے اور کھانے سے فارغ ہوجائے، زوال ہوتے ہی وضو کے بعد اگر کوئی بڑی دشواری نہ ہوتو مسجد نمرہ میں پہنچ جانا چاہئے، امام کی اقتداء میں پہلے ظہر پھر اسی سے متصل عصر کی نماز پڑھنا ہوگا، اور اگر آپ کا مکہ مکرمہ میں قیام پندرہ روز سے کم ہو، تو آپ امام کے ساتھ قصر کرسکتے ہیں، بشرطیکہ امام مسافر ہو اور اگر امام مسافر نہ ہو اور قصر کرے تو خود چاہے مسافر ہو یا مقیم امام کی اقتدا میں نہ پڑھے بلکہ دونوں نمازوں کو الگ الگ ان کے خاص وقتوں میں چاہے اکیلے یا جماعت کے ساتھ پڑھے، ظہر پڑھنے کے بعد کوشش کیجئے کہ ایک لمحہ بھی ضائع نہ ہو، شام تک پورا وقت دعا واستغفار میں، الحاح وزاری اور رونے گڑ گڑانے میں صرف کیجئے، ظہر کے بعد فوراً امام کے ساتھ جبلِ رحمت کے قریب وقوف کے لئے جانا اور دھوپ میں ہی قبلہ رخ کھڑے ہوکر دعا کرنا افضل ہے، مگر دھوپ میں کھڑے ہونے سے ضرر یا تکلیف ہوتو جبل رحمت ہی کے قریب سایہ میں یا اپنے خیمہ ہی میں دعا وغیرہ کرتے رہے، جب دھوپ کی تیزی کم ہوتو لبیک لبیک پکارتے ہوئے جبلِ رحمت کے پاس جائے، جبلِ رحمت عرفات میں وہ جگہ ہے، جہاں رسول اللہ ﷺ نے حجۃ الوداع میں وقوف (قیام) فرمایا تھا، یہاں خوب رو رو کر دعائیں کیجئے، اور اگر ضرر کے اندیشہ یا کمزوری کی وجہ سے اپنے خیمہ ہی میں رہ گئے اور بیٹھے ہی بیٹھے دعا واستغفار کرتے رہے تو کوئی مضائقہ نہیں ہے، کھڑے ہوکر وقوف کرنا مستحب ہے، واجب نہیں ہے، اور اگر جبل رحمت تک جانے میں گم ہونے، دھوپ کی شدت سے بیمار ہونے یا ہجوم میں دل جمعی کے ساتھ دعا نہ کرسکنے کا اندیشہ ہوتو یہی اچھا ہے کہ خیمہ ہی میں پورا وقت جی لگا کر دعا واستغفار اور درمیان میں لبیک پڑھنے میں گزار دیجئے، اور لمبی لمبی دعائیں یاد نہ ہوتو قبلہ رخ ہوکر ''لا الہ الا اللّٰہ وحدہ لا شریک لہ ، لہ الملک ولہ الحمد وھو علٰی کل شیئٍ قدیر ''سو بار پھر'' قل ھو اللّٰہ احد'' سو بار اور سو بار نماز میں پڑھی جانے والی درود پڑھ کر اپنے اور اپنے متعلقین اور تمام مسلمانوں کے لئے دعا کرتے رہیں تو کافی ہے، اور اگر کسی سے اتنا بھی نہ ہوسکے تو برابر ''لا الہ الا اللّٰہ وحدہ لا شریک لہ ، لہ الملک ولہ الحمد وھو علٰی کل شیئٍ قدیر

غیرآفاقی یعنی اہل حل اوراہل مکہ کے لئے قران نہیں، اگرکریں گےتو گنہگار رہوں گےاوردم واجب ہوجائیگا۔

حجِ تمتّع :۔ تمتع کے لفظی معنی نفع اٹھانے کے ہیں، حج کے ساتھ عمرہ کواس طرف جمع کرے کہ حج کے مہینوں میں میقات پرگزرنے سے پہلے صرف عمرہ کا احرام باندھے، اس میں حج کوشریک نہ کرے، پھر مکہ مکرمہ پہنچ کرعمرہ سے فارغ ہوکر بال کٹوانے یا منڈانے کے بعد احرام اتاردے اوروطن واپس نہ آئے، پھر ۸۔ذی الحجہ کومکہ مکرمہ میں حج کا احرام باندھ کرحج کے افعال ادا کرے، ایسا کرنے والے کو **متمتّع** کہتے ہیں، یہ بھی صرف آفاقی کے لئے ہےاور ہندوستان سے جانے والوں کی اکثریت حجِ تمتع کرتے ہیں، غیرآفاقی یعنی اہلِ مکہ اوراہلِ حل تمتع نہیں کرسکتے ،اگرکریں گےتو گنہگار رہوں گےاوردم اوجب ہوگا۔

حج پر جانے والے بعض حضرات مکہ مکرمہ پہنچ کراورعمرہ سے فارغ ہوکراپنے رشتہ داروں کے پاس قیام کے لئے جدّہ آجاتے ہیں، ان کا پہلے ہی سے حجِ تمتع کا ارادہ ہے، اس لئے جب ۸ ذی الحجہ کوحج کے لئے روانہ ہوں تو قِران نہ کریں، ورنہ دم لازم ہوجائے گا، اورشرعاً حجِ قِران بھی نہ ہوگا، ایسے افرادحِ افرادکریں یعنی صرف حج کا احرام باندھیں، یہ افرادملا کرتمتع ہوجائے گا۔

حج کا طریقہ

حج کا احرام :۔ اگرآپ قِران یا افراد کا احرام باندھ کرمکہ مکرمہ پہنچے ہیں، تو آپ کا احرام برابر قائم رہے گا، اورآپ کواب حج کے لئے کوئی نیا احرام باندھنا نہ ہوگا، اپنے اسی احرام پرحج کریں گے، لیکن اگرآپ تمتع کا احرام باندھ کرمکہ مکرمہ آئے تھےتو آپ عمرہ پورا کرکے احرام کھول دیں گے، اورآٹھویں تاریخ کی صبح کے وقت آپ کوحج کا احرام باندھنا ہوگا، اس کا طریقہ اورنیت اسی طرح کرنا ہوتی ہے جیسی تمتع کی صورت میں کہ عمرہ کے احرام میں آپ منٰی سے ورانہ ہونے کے دن آٹھویں ذی الحجہ کوحج کا احرام باندھیں گے، اگرفجرکی نماز کے بعد دن نکلنے سے پہلے باندھنا ہوتو احرام کی نفل نماز پڑھے بغیر باندھئے، نماز سے قبل احرام کی ایک چادرلنگی کی طرح باندھئے اورایک چادراوڑھ لیجئے، سلام پھیرنے پرفوراًحج کی نیت کیجئے اورساتھ ہی تین دفعہ لبیک پڑھئے: **لَبَّیْکَ اَللّٰھُمَّ لَبَّیْک لَبَّیْک لَا شَرِیْکَ لَکَ لَبَّیْک اِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَکَ وَالْمُلْکَ لَا شَرِیْکَ لَکَ**۔اس کے بعد جو جی چاہے دعا کیجئے۔

منٰی روانگی

حتیٰ الامکان کوشش کیجئے کہ آپ کا معلم سویرے ہی آپ کوروانہ کردے، منٰی مکہ سے تقریباً تین میل ہے، عموماً لوگ موٹر سے جاتے ہیں، طاقت

خرچ کے لئے بھی سرمایہ ہو،لوگوں میں عام طور پر سے یہ مشہور ہے کہ اگر غیر شادی شدہ لڑکی گھر میں ہو تو اس وقت تک حج فرض نہیں ہے جب تک کہ اس کی شادی نہ ہو جائے ، یہ بات غلط ہے اور یہ بھی غلط ہے کہ حج پر جانے سے پہلے لڑکی کے جہیز کے لئے سرمایہ الگ کر کے جائے ، اوپر لکھے ہوئے حساب سے اگر صاحبِ استطاعت ہو گیا تو حج فرض ہو گیا، اب اس میں تاخیر کرنے سے گنہگار ہو گا ، دوسری بات یہ کہ اگر عورت کی اپنی آمدانی نہ ہو یا عورت نے اپنے پاس اتنا سرمایہ جمع نہ کر لیا ہو جس سے وہ صاحبِ استطاعت ہو گئی ہو تو عورت پر حج فرض نہیں ہے ، یہ الگ بات ہے کہ صاحب مرد حج پر جائے اور اس کے پاس اتنا فاضل سرمایہ ہو کہ اپنے بیوی بچوں کو بھی ساتھ لے جا سکتا ہے تو ضرور لے جائے ، لیکن مرد کو جائز نہیں ہے کہ اپنے حج میں اس لئے تاخیر کرے کہ بیوی کو بھی ساتھ لے جانے کے لئے سرمایہ جمع کرنا ہے، اگر عورت کے پاس استعمال کا اتنا زیور موجود ہو جس کو فروخت کر کے وہ اپنا اور اپنے محرم کا حج کر سکتی ہو تو عورت پر بھی حج فرض ہے، ایک حدیث میں ارشاد ہے کہ حج میں جلدی کرو ، کسی کو بعد کی کیا خبر ہے کہ کوئی مرض پیش آجائے یا کوئی اور ضرورت درمیان میں لاحق ہو جائے ، دوسری حدیث میں ہے کہ حج نکاح سے مقدم ہے۔

۷۔ بعض لوگوں نے مشہور کر رکھا ہے کہ اگر کسی نے عمرہ کیا تو اس پر حج فرض ہو گیا یہ غلط ہے اگر وہ صاحبِ استطاعت نہیں یعنی اگر اس کے پاس اتنا مال نہیں ہے کہ وہ حج کر سکے تو اس پر عمرہ کی وجہ سے حج فرض نہیں ہوتا ہے، اگر چہ وہ عمرہ حج کے مہینوں میں کیا جائے پھر بھی اس وجہ سے حج فرض نہیں ہو گا۔

حج کی تین قسمیں

حجِ اِفراد :۔ افراد کے معنی اکیلا کرنے کے ہیں، میقات پر گزرنے سے پہلے صرف حج کی نیت کرے اور اسی کا احرام باندھے، حج کو عمرہ کے ساتھ جمع نہ کرے یعنی حج کے مہینوں میں عمرہ بالکل نہ کرے، اس قسم کے حج کرنے والے کو **مفرِد** کہتے ہیں، غیر آفاقی یعنی اہلِ مکہ اور اہل حل، (یعنی میقات اور حدودِ حرم کے درمیان رہنے والے لوگ) جیسے جدّہ میں مقیم لوگوں کے لئے صرف افراد ہے، تمتع اور قِران نہیں۔

حجِ قِران :۔ قِران کے لفظی معنی دو چیزوں کو ملانے کے ہیں، حج کے ساتھ عمرہ کو بھی اوّل ہی سے جمع کرے، یعنی عمرہ اور حج دونوں کا بیک وقت ملا کر احرام باندھے، ایسا حج کرنے والے کو **قارن** کہتے ہیں، اس کو عمرہ کے طواف اور سعی سے فارغ ہو کر حالتِ احرام میں رہنا ہو گا، وقوفِ عرفہ سے پہلے طوافِ قدوم کرنا ہو گا ، جو سنت ہے، یہاں خیال رہے کہ عمرہ کا طواف الگ ہے، اور طوافِ قدوم اس کے علاوہ ہے، دوسرے لفظوں میں عمرہ کا طواف، طوافِ قدوم کا قائم مقام نہیں ہو گا، اسی طرح عمرہ کی سعی الگ ہے، اور حج کی سعی اس کے علاوہ ہے، طوافِ قدوم کے بعد قارِن کو سعی کرنی افضل ہے اور سنت ہے، اگر طوافِ قدوم کے بعد سعی نہ کی تو طواف زیارت کے بعد سعی کرنی ہو گی، آفاقی کے لئے قِران افضل ہے، اور

دورکعت نمازتوبہ کی نیت سے پڑھے،اس کے بعد دورد شریف پڑھے، سچے دل کے ساتھ اپنے گزشتہ چھوٹے بڑے گناہوں سے توبہ کرے ،زبان سے استغفار پڑھے،دل میں گذشتہ کے گناہوں پر نادم ہو،آئندہ کے لئے پختہ ارادہ کرے پھر کبھی ایسا نہیں کریگا۔

فرضیتِ حج اور اقسامِ حج

ا۔ ہر صاحبِ استطاعت عاقل بالغ مسلمان پر حج فرض ہے اور اس کے کرنے سے ثواب ملتا ہے،ترک کرنے والا گنہگار اور فاسق ہے،اس پر عذاب ہوگا اور اس کی فرضیت کا انکار کرنے والا کافر ہو جاتا ہے۔

۲۔حضرت علی مرتضیٰؓ سے روایت ہے کہ رسول اللہﷺ نے فرمایا کہ جس کے پاس سفر حج کا ضروری سامان ہو اور اس کو سواری میسر ہو جو بیت اللہ تک اس کو پہنچا سکے،اور پھر وہ حج نہ کرے تو کوئی فرق نہیں ہے،کہ وہ یہودی ہوکر مرے یا نصرانی ہوکر اور یہ اس لئے کہ اللہ تعالیٰ کا ارشاد ہے کہ ''اللہ کے لئے بیت اللہ کا حج فرض ہے ان لوگوں پر جو اس تک جانے کی استطاعت رکھتے ہوں۔

۳۔جو لوگ حج کو نہیں جاتے وہ تو قابلِ تنبیہ ہیں ہی اور جو لوگ احکامِ حج سیکھے بغیر اور اس راہ کے آداب جانے بغیر حج کے لئے چل دیتے ہیں، وہ بھی قابلِ تنبیہ ہیں،سب جانتے ہیں،کہ سیکھے بغیر کوئی چیز حاصل نہیں ہوتی لیکن یہ کس قدر نادانی ہے کہ جس فرض عبادت کو زندگی میں صرف ایک بار ادا کرنے کے لئے نکلتے ہیں،اور اس کے سیکھنے کا اور دل میں اللہ ورسول کی محبت کے جذبات پیدا کرنے کا کچھ بھی اہتمام نہیں کرتے۔

۴۔حضرت ابوھریرہؓ سے روایت ہے کہ رسول اللہﷺ نے فرمایا جس آدمی نے حج کیا اور اس میں نہ تو کوئی شہوانی اور فحش بات کا ارتکاب کیا اور نہ اللہ کی کوئی نافرمانی کی تو وہ گناہوں سے ایسا پاک وصاف ہوکر واپس ہوگا جیسا اس دن تھا جس دن اس کی ماں نے اس کو جنا تھا(بخاری ومسلم)۔

۵۔حج مبرور یہ ہے کہ جس میں حاجی نے نہ تو کسی گناہ کا ارتکاب کیا ہو اور نہ کوئی جنایت وممنوعاتِ احرام کا مرتکب ہوا ہو،حج کرنے کے بعد دنیا سے بے رغبت ہوجائے اور آخرت کی طرف رغبت پیدا ہوجائے اور بعض کا قول ہے کہ حجِ مقبول کا نام حجِ مبرور ہے،اور حجِ مقبول کی علامت یہ ہے کہ حج کرنے کے بعد حاجی نیکیوں کے کرنے اور برائیوں سے بچنے میں اس حالت سے بہتر حالت کی طرف لوٹ آئے جس پر وہ حج سے پہلے تھا

-

۶۔تمام عمر میں حج ایک ہی مرتبہ فرض ہے اور ایسے لوگوں پر فرض ہے جو استطاعت رکھتا ہو،اس کے پاس اپنی حاجت سے زیادہ مال ہو،یعنی اس کے رہنے کے لئے مکان،لباس اور گھر کے اسباب کے سوا اس قدر سرمایہ ہو کہ سواری پر مکہ مکرمہ کو جانے اور واپس گھر آئے اور وہ سرمایہ اس کے قرض کو منہا کردینے کے بعد ہو،خواہ وہ قرض مہر معجّل یا موجل سے متعلق ہو اس کے واپس آنے تک اس سرمایہ کے علاوہ اپنے اہل وعیال کے

حج کے ارکان اور طریقہ

مولانا محمد الیاس صاحب جامعی
استاذ تفسیر جامعہ نورالہدیٰ نیلوررکن ریاستی حج کمیٹی آندھراپردیش

وَاَذِّنۡ فِیۡ النَّاسِ بِالۡحَجِّ یَاۡتُوۡکَ رِجَالاً وَّعَلٰی کُلِّ ضَامِرٍیَّاۡ تِیۡنَ مِنۡ کُلِّ فَجٍّ عَمِیۡقٍo

لَبَّیۡکَ اَللّٰھُمَّ لَبَّیۡک لَبَّیۡک لَا شَرِیۡکَ لَکَ لَبَّیۡک اِنَّ الۡحَمۡدَ وَالنِّعۡمَۃَ لَکَ وَالۡمُلۡکَ لَا شَرِیۡکَ لَکَ

حج

عربی میں حج کے معنے کسی عظیم الشان چیز کی طرف قصد کرنے کے ہیں، اصطلاح شرح میں حج ان افعال کا نام ہے جو حج کی نیت سے احرام باندھنے کے بعد ادا کئے جاتے ہیں، اور وہ افعال فرض ،طواف ، وقوف ،عرفات ، اور چند دیگر واجبات ہیں، جن کو ان کے مقررہ وقتوں میں ادا کرتے ہے۔

حج کے جتنے افعال ہیں، وہ عاشقانہ ہیں، اور ان سب سے ازخود رفتگی اور شیفتگی ظاہر ہوتی ہے، اس کا مطلب یہ نہیں کہ ان اعمال کے کرتے وقت کوئی تکلیف نہ پہنچے اور ہر طرح راحت وچین حاصل ہو بلکہ اس کا مطلب یہ ہے کہ حج کے افعال، عاشق کے افعال ہیں، اور وہ ان افعال میں اپنے محبوب حق تعالیٰ کے قرب ورضا کے حصول میں اس طرح مگن ہے کہ ان افعال کے ادا کرنے میں اس راہ کے سارے کانٹے پھول بن گئے ہیں، اور وہ خود تسلیم ورضا کا مجسمہ بن گیا ہے، خیال رہے کہ حج کی ادائیگی میں جتنی بھی آسانیاں پیدا ہوجائیں، پھر بھی پریشانیاں اور تکلیف ہوتی رہیں گی، پس اگر کوئی تشویش اور پریشانی لاحق ہو تو صبر کریں، اللہ تعالیٰ کے قرب ورضا کے لئے اس کو برداشت کریں، رسول اللہ ﷺ کا ارشاد ہے کہ حج کے راستے میں تکلیف اٹھانا جہاد میں تکلیف اٹھانے کے برابر ہے، اس لئے جو مشقت اور نقصان برداشت کرے گا، اللہ کے یہاں اس کا بڑا اجر ہے، وہ ضائع نہیں ہے۔

حج کی روانگی سے پہلے یہ سمجھے کہ آقا کی طلبی پر غلام اس کے آستانے پر حاضری کا قصد کرتا ہے، اور قبولیت کا امیدوار ہو کر وطن چھوڑ رہا ہے، اور اس طرح نکلے کہ دنیا چھوڑ رہا ہے، کسی پر ظلم یا زیادتی کی ہو تو اس سے معافی چاہے، اگر کسی کا حق ہو تو اس کو دیا جائے، کسی کا دل دکھایا ہو یا ناحق ستایا ہو تو اس سے معافی مانگے۔

عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍؓ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ اَلْبَيْتُ الْمَعْمُوْرُ فِيْ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ يَدْ خُلُهٗ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعُوْنَ اَلْفَ مَلَكٍ ثُمَّ لَا يُعُوْدُوْدُنَ حَتّٰى تَقُوْمَ السَّاعَةُ .

(شعب الایمان ۴۳۸/۳ حدیث ۳۹۹۳)

حضرت انسؓ سے مروی ہے کہ رسول اللہ ﷺ نے ارشاد فرمایا کہ بیت المعمور ساتویں آسمان میں ہے، اس میں روزانہ ستر ہزار فرشتے داخل ہو کر اللہ تعالیٰ کی عبادت کرتے ہیں، جو ایک بار داخل ہو گئے ان کو دوبارہ داخل ہونے کی نوبت نہ آسکے گی، حتی کہ قیامت قائم ہو جائیگی۔

ایک اور حدیث میں حضرت عبداللہ بن عمرو بن العاصؓ سے اس سے زیادہ واضح الفاظ میں مروی ہے۔

اور حضرت عبداللہ بن عمرو بن عاصؓ سے مروی ہے کہ بیت المعمور آسمانوں میں ایک گھر ہے جو کعبۃ اللہ کے بالکل محاذ اور برابر ہے حتی کہ اگر وہ گریگا تو کعبۃ اللہ پر ہی آکر گریگا، روزانہ اس میں ستر ہزار فرشتے نماز پڑھتے ہیں، اور حرم مکّی ایسا حرم ہے کہ اس کے اوپر سیدعرش الٰہی ہے۔

ملائکہ کا حج

حدیثِ پاک میں آیا ہے، کہ دنیا میں انسانوں کو بسائے جانے سے دو ہزار سال پہلے سے فرشتے جو اللہ تعالیٰ کی پاکباز مخلوق ہیں، بیت اللہ شریف کا حج فرمایا کرتے تھے، اس سے معلوم ہوتا ہے، کہ کعبۃ اللہ کو اللہ رب العالمین نے انسانوں سے پہلے فرشتوں کا قبلہ بنایا تھا، اور جب بعد میں انسانوں کو زمین میں بسایا تو فرشتوں کے لئے بیت المعمور کو مستقل آسمانوں میں قبلہ قرار دیا، اور انسانوں کے لئے بیت اللہ شریف کو قبلہ قرار دیا، چنانچہ سیدنا حضرت آدم علیہ السلام سے لےکر ہر زمانے میں کسی نہ کسی قوم نے بیت اللہ شریف کا حج کیا ہے۔

حضرت محمد بن کعب قرظیؒ وغیرہ سے مروی ہے، کہ فرماتے ہیں، کہ حضرت آدم علیہ السلام کو حج کرتے ہوئے ملائکہ سے ملاقات حاصل ہوئی تو ملائکہ نے فرمایا کہ اے آدم تمہارا حج، حجِ مبرور اور حجِ مقبول ہو، تم سے دو ہزار سال پہلے سے ہم حج کرتے آئے ہیں

(سنن الکبریٰ للبیہقی ۳۸۶/۷ حدیث ۹۹۳۶)

رہتی ہو، پھر موسمِ حج میں وہاں لاکھوں انسانوں کا زائد مجمع ہوتا ہے، اور کبھی یہ نہیں سنا گیا کہ بازار میں کسی وقت ضروریات ختم ہو گئے، ملتی نہیں ہے، اور یہاں تک کہ قربانی کے بکرے جو وہاں پہونچ کر ایک ایک انسان سو۱۰۰ سو بھی کرتا ہے، اور اوسطاً فی کس ایک کا تو یقینی ہے، یہ لاکھوں بکریاں وہاں ہمیشہ ملتے ہیں، یہ بھی نہیں کہ دوسرے ملک سے منگانے کا اہتمام کیا جاتا ہو۔

یہ تو ظاہری برکات ہیں، اور باطنی برکات تو اتنی ہیں، کہ اس کا شمار بھی نہیں ہوسکتا، بعض اہم عبادات تو بیت اللہ کے ساتھ خاص ہیں، اور ان میں اجرِ عظیم اور برکات روحانی ہیں ان سب کا مدار بیت اللہ پر ہے، مثلاً حج وعمرہ کرنا اور بعض دوسری عبادات کا مسجد حرام میں ثواب بدرجہا بڑھ جاتا ہے، رسول اللہ ﷺ کا ارشاد ہے کہ کوئی آدمی گھر میں نماز پڑھے اس کو ایک نماز کا ثواب ملے گا، اور اگر اپنے محلّہ کی مسجد میں نماز پڑھے اس کو پچیس نمازوں کا ثواب حاصل ہوگا، اور جو جامع مسجد میں نماز ادا کریگا اس کو پانسو نمازوں کا ثواب ملیگا اور اگر مسجد اقصیٰ میں نماز ادا کریگا، اس کو ایک ہزار نمازوں کا ثواب ملیگا، اور جو میری مسجد (مسجد نبوی ﷺ) میں نماز ادا کیا تو اس کو پچاس ہزار نمازوں کا ثواب حاصل ہوگا اور جو مسجد حرام میں نماز ادا کرے اس کو ایک نماز کا ایک لاکھ نمازوں کا ثواب ملیگا۔

کعبۃ اللہ کے اوپر بیت المعمور

بیت المعمور ساتوں آسمانوں میں فرشتوں کی عبادت کا گھر ہے جیسا کہ دنیا میں ایمان والے انسانوں کی عبادت کے لئے کعبۃ اللہ قبلہ ہے، اور موقع ملے تو کعبۃ اللہ کے اندر بھی نماز پڑھ سکتے ہیں، ایسا ہی ساتوں آسمانوں میں فرشتوں کا قبلہ بیت المعمور ہے، اور روزانہ اس میں سترہ ہزار فرشتے عبادت کرتے ہیں، اور فرشتوں کی تعداد اس قدر زیادہ ہے کہ جن کا نمبر اس میں داخل ہونے کا ایک بار آچکا ہو وہ دوبارہ ان کی باری آنے سے پہلے پہلے قیامت قائم ہو جائے گی۔

اور بیت المعمور ساتویں آسمان میں کعبۃ اللہ کے بالکل اوپر اس طرح واقع ہے کہ اگر وہاں سے کوئی چیز گرادی جائے تو کعبۃ اللہ کی چھت پر آگریگی، اور اوپر کی طرف سے عرش الٰہی کے نیچے ہے، اور آسمانوں میں بیت المعمور کی حرمت اور عظمت کا وہی حال ہے، جو دنیا میں کعبۃ اللہ کا حال ہے، اللہ تبارک وتعالیٰ نے آسمانوں میں بیت المعمور کو اور زمین میں بیت اللہ شریف کو وہ اعزاز اور عظمت عطا فرمائی ہے، جو آسمان وزمین کی کسی بھی عمارت کو حاصل نہیں، بلکہ دنیا کی شہرت یافتہ سو سو منزلہ عمارتوں کو بھی حاصل نہیں ہے۔

آج بیت اللہ شریف کی زیارت اور اس کے طواف کے لئے دنیا کا ہر ایمان والا انسان ترس رہا ہے، جس کو نصیب ہوگئی، وہ بڑا خوش نصیب انسان سمجھا جاتا ہے، اللہ پاک ہم سب کو بار بار اس بیت اللہ کی زیارت نصیب فرمائے۔

تعالیٰ نے وحی کے ذریعہ سے حضرت ابراہیم علیہ السلام کو بیت اللہ کے بنیادی آثار اور نشانات بتلا دیئے گئے انہیں نشانات کے مطابق حضرت ابراہیم علیہ السلام نے حضرت اسماعیل علیہ السلام کو ساتھ لیکر بیت اللہ شریف کی تعمیر فرمائی جس کا ذکر قرآن کریم میں بہت شاندار انداز سے کیا گیا۔

(۵) قومِ عمالقہ کی تعمیر۔

(۶) قومِ جرہم کی تعمیر۔ حضرت امام بیہقیؒ نے شعب الایمان ۳/۴۳۷ حدیث ۳۹۹۱ میں اس بارے میں ایک لمبی حدیث شریف نقل فرمائی ہے۔

(۷) حضورﷺ کے جدامجد قصی کلاب کی تعمیر۔

(۸) حضورﷺ کی ۳۳ سال کی عمر میں قریش مکہ کی تعمیر جس میں حضرت سید الکونین محمدﷺ بھی شریک تھے، اور حجر اسود کو اپنی جگہ رکھنے کا شرف بھی درحقیقت آپ ہی کو حاصل ہوا تھا۔

(۹) حضرت عبداللہ بن زبیرؓ کی تعمیر اللہ کے نبی کی منشاء کے مطابق۔

(۱۰) اور حجاج بن ابو یوسف کی تعمیر جس نے حضرت عبداللہ بن زبیرؓ کی تعمیر کو منہدم کر کے از سر نو بیت اللہ کی تعمیر فرمائی۔

بیت اللہ شریف کی برکات

اِنَّ اَوَّلَ بَیۡتٍ وُّضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِیۡ بِبَکَّۃَ مُبٰرَکاً وَّ ھُدًی لِّلۡعٰلَمِیۡنَ

اس آیت میں بیت اللہ شریف کی دوسری فضیلت یہ بیان کی گئی ہے، کہ وہ مبارک ہے، اور مبارک برکت سے مشتق ہے، اور برکت کے معنی ہیں بڑھنا اور ثابت رہنا، بیت اللہ شریف کا بابرکت ہونا ظاہری طور پر بھی ہے، اور باطنی طور پر بھی، اس کے ظاہری برکات میں یہ مشاہد ہے، کہ مکہ اور اس کے آس پاس ایک خشک اور ریگستان اور بنجر زمین ہونے کے باجود بھی اس میں ہمیشہ ہر موسم میں ہر طرح کے پھل اور ترکاریاں اور تمام ضروریات مہیّا رہتا ہے، کہ صرف اہل مکہ کے لئے نہیں بلکہ اطراف عالم سے آنے والوں کے لئے بھی کافی ہوجاتی ہیں، اور آنے والوں کا حال د کو معلوم ہے، کہ خاص موسمِ حج میں تو لاکھوں انسان اطراف عالم سے جمع ہوتے ہیں، جن کی مردم شماری اہل مکہ سے چوگنی پانچ گنی ہوتی ہے، یہ ہجو عظیم وہاں دو چار دن نہیں، بلکہ مہینوں رہتا ہے، موسمِ حج کے علاوہ بھی کوئی وقت ایسا نہیں آتا جس میں باہر سے ہزاروں انسانوں کی آمد و رفت نہ

لیکن حضرت عائشہؓ کے بھانجے حضرت عبداللہ بن زبیرؓ آنحضرت ﷺ کا یہ ارشاد سنے ہوئے تھے، خلفائے راشدین کے بعد جس وقت مکہ مکرمہ پران کی حکومت ہوئی تھی تو انہوں نے بیت اللہ منہدم کر کے، اس کو ارشاد نبوی حضرت ابراہیم علیہ السلام کے زمانے کے مطابق بنادیا، مگر عبدا للہ بن زبیرؓ کی حکومت مکہ پر چندروزہ تھی، ظالم الامت حجاج بن یوسف نے مکہ مکرمہ پر فوج کشی کر کے ان کو شہید کیا، اور حکومت پر قبضہ کر کے اس کو گوارا نہ کیا کہ عبداللہ بن زبیرؓ کا یہ کارنامہ رہتی دنیا تک ان کو مدح وثنا اور تعریف کا ذریعہ بنا رہے، تو اس لئے اس نے لوگوں سے مشورہ کیا، کہ حضرت عبداللہ بن زبیرؓ کا یہ کام غلط تھا، رسول اللہ ﷺ نے اس کو جس حالت پر چھوڑا تھا، ہمیں بھی اس کو اسی حالت پر رکھنا چاہئے، اس بہانے سے بیت اللہ شریف کو پھر سے منہدم کر کے، اس کو زمانے قریش میں جس طرح تھی کعبے کو اسی طرح کر دیا۔

حجاج بن یوسف کے بعد آنے والے نے پھر سے حدیث عائشہؓ کی بنا پر یہ ارادہ کیا کہ بیت اللہ کو از سرِ نو حدیثِ رسول کریم ﷺ کے موافق بنا دیں، لیکن اس زمانے کے امام حضرت امام مالک بن انسؒ نے یہ فتویٰ دیا کہ اب بار بار بیت اللہ کو منہدم کرنا اور بنانا آگے آنے والے بادشاہوں کے لئے بیت اللہ کو ایک کھلونا بنادیگا، ہر آنے والا بادشاہ اپنی نام آوری کے لئے یہی کام کرے گا، اس لئے اب جس حالت میں بھی ہے اس حالت میں چھوڑ دینا مناسب ہے، تمام امت نے اس کو قبول کیا، اسی وجہ سے آج تک وہی حجاج بن یوسف ہی کی تعمیر باقی ہے، البتہ شکست وریخت اور مرمت کا سلسلہ ہمیشہ جاری رہا۔

بیت اللہ شریف کی دس مرتبہ تعمیر

بیت اللہ شریف کی تعمیر کے بارے میں محدثین اور مفسرین نے بہت سے اقوال نقل کئے ہیں، سب کو جمع کر کے دیکھا جائے تو دس مرتبہ بیت اللہ شریف کی تعمیری تاریخ ہمارے سامنے آتی ہے، اور دس مرتبہ کی تفصیل حضرت شیخ الحدیث مولانا زکریاؒ صاحب نوّر اللہ مرقدہٗ نے مؤطا مالکؒ کی شرح اَوجز المسالک میں نقل فرمایا ہے۔

(۱) آدم علیہ السلام کے پیدا ہونے سے پہلے ملائکہ نے اللہ تعالیٰ کے حکم سے کعبۃ اللہ کی تعمیر فرمائی تھی۔

(۲) حضرت آدم علیہ السلام کی تعمیر۔ حضرت آدم علیہ السلام نے دنیا میں آنے کے بعد سب سے پہلے کعبۃ اللہ کی تعمیر فرمائی اور اس کا طواف فرمایا۔

(۳) حضرت شیث علیہ السلام کی تعمیر۔

(۴) حضرت ابراہیم علیہ السلام کی تعمیر۔ طوفانِ نوح کے بعد کعبۃ اللہ کے آثار کا بھی پتہ نہیں تھا، اللہ

تعمیر کعبہ

مولانا محمد الیاس صاحب جامعی
استاذ تفسیر جامعہ نورالہدیٰ نیلور ورکن ریاستی حج کمیٹی آندھراپردیش

کعبے شریف کی تعمیر

بیہقیؒ نے اپنی کتاب دلائل النبوۃ میں حضرت عبداللہ بن عمرو بن عاصؓ کی روایت نقل کیا ہے، کہ رسول اللہ ﷺ نے فرمایا کہ حضرت آدم علیہ السلام اور حوّا علیہا السلام کے دنیا میں آنے کے بعد اللہ تعالیٰ نے حضرت جبرئیل علیہ السلام کے ذریعہ ان کو یہ حکم بھیجا کہ وہ بیت اللہ (کعبہ) بنائے ،ان حضرات نے حکم کی تعمیل کر لی تو ان کو حکم دیا گیا کہ اس کا طواف کریں، اور ان سے کہا گیا کہ آپ اوّل النّاس یعنی سب سے پہلے انسان ہیں اور یہ گھر اَوَّلُ بَیتٍ وُّضِعَ لِلنّاسِ ہے ،یعنی سب سے پہلا گھر جو لوگوں کے لئے مقرر کیا گیا ہے، (ابن کثیر)۔

بعض روایات میں ہے، کہ آدم علیہ السلام کی یہ تعمیرِ کعبہ نوح علیہ السلام کے زمانے تک باقی تھی ،طوفانِ نوح میں آسمانوں پر اٹھالیا گیا، اور اس کے نشانات مٹ گئے ،اس کے بعد حضرت ابراہیم علیہ السلام نے انہی بنیادوں پر دوبارہ تعمیر کیا، پھر ایک مرتبہ کسی حادثہ میں اس کی تعمیر منہدم ہوئی تو قبیلہ جرہم کی ایک جماعت نے اس کی تعمیر کی، پھر ایکمرتبہ منہدم ہوئی تو عمالقہ نے تعمیر کی۔

اور پھر منہدم ہوگئی ،تو قریش نے رسول اللہ ﷺ کے ابتدائی زمانے میں تعمیر کی ،جس میں آنحضرت ﷺ بھی شریک ہوئے ،اور حجر اسود کو اپنے دست مبارک سے قائم فرمایا ،لیکن قریش نے اس تعمیر میں بنائے ابراہیمی سے کسی قدر مختلف تعمیر کی تھی کہ ایک حصہ بیت اللہ کا بیت اللہ سے الگ کر دیا ،جس کو حطیم کہا جاتا ہے، اور ابراہیم علیہ السلام کے بناء میں کعبے کے دو دروازے تھے، ایک دروازہ داخل ہونے کے لئے اور دوسرا باہر نکلنے کے لئے تھا، قریش نے صرف مشرق کا دروازہ باقی رکھا، اور دوسرا دروازہ ختم کر دیا، اور تیسرا تغیر یہ کیا کہ دروازہ بیت اللہ کا سطح زمین سے کافی بلند کر دیا تا کہ ہر شخص آسانی سے اندر نہ جا سکے، بلکہ جس کو قریش اجازت دیں وہی داخل ہوسکیں، رسول اللہ ﷺ نے حضرت عائشہؓ سے فرمایا کہ میرا دل چاہتا ہے کہ موجودہ کعبے کی تعمیر کو منہدم کر کے اس کو بالکل ابراہیم علیہ السلام کے زمانے کی طرح بنادوں، قریش نے جو تصرفات بناء ابراہیمی کے خلاف کئے ہیں ان کی اصلاح کر دوں، لیکن نو مسلم ناواقف مسلمانوں میں غلط فہمی پیدا ہونے کا خطرہ ہے، اسی لئے سر دست اس کو اسی حال پر چھوڑتا ہوں، اس ارشاد کے بعد اس دنیا میں آپ ﷺ کی حیات زیادہ نہیں رہی۔

پیشانی پر کافر لکھا ہوگا

آیت مذکورہ میں حج نہ کرنے والوں سے اللہ تعالیٰ نے جس بیزاری کا اظہار فرمایا ہے اس کے بارے میں حضرت عبداللہ بن عمرؓ کا یہ ارشاد ہلا دینے والا ہے، جو تفسیرِ درمنثور میں ہے:

حضرت عبداللہ عمرؓ کا ارشاد ہے،: ''جو شخص تندروست ہو اور پیسہ والا ہو کر حج کے لئے جانے کی اس میں استطاعت ہو اور پھر وہ بغیر حج کئے مر جائے، تو قیامت کے دن اس کی پیشانی پر '' کافر '' کا لفظ لکھا ہوا ہوگا، اس کے بعد انہوں نے یہی آیت ﴿وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعٰلَمِيْنَ﴾ تلاوت فرمائی **العیاذ باللّٰہ۔**

ایک روایت میں : حضرت عمرؓ سے منقول ہے کہ جو شخص حج کی استطاعت رکھتا ہو اور حج نہ کرے (اور بغیر حج کئے مرجائے) تو قسم کھا کر کہہ دو کہ وہ عیسائی ہو کر مرا ہے، یا یہودی ہو کر مرا ہے، حج کی استطاعت کے باوجود حج کئے بغیر مرنے والے کے بارے میں خلیفہ ثانی حضرت عمرؓ کا مذکورہ ارشاد ممکن ہے کہ ان کی یہی تحقیق ہو، ورنہ حضراتِ علماء کرام رحمہم اللہ کے نزدیک حج نے کرنے سے کوئی شخص کافر نہیں ہوتا بلکہ انکار کرنے سے کافر ہوتا ہے۔

بہرحال حج کی استطاعت رکھتے ہوئے حج نہ کرنا کافرانہ طرز عمل ہے، جو سخت گناہ ہے جس سے توبہ واجب ہے، اور حج فرض ادا کرنے کی فکر کرنا لازم ہے۔

حج فرض ہونے کے باجود حج کو نہ جانا

عن علیؓ قال قال رسول اللہ ﷺ من ملک زاداًو راحلة تبلغهٗ الی بیت اللہ ولم یحج فلا علیه ان یموت یهودیاً او نصرانیاًوذالک ان اللہ تبارک وتعالیٰ یقول﴿ وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلاً﴾۔(رواہ البخاری)

حضرت علیؓ سے روایت ہے، کہ رسول اللہ ﷺ نے فرمایا، جس کے پاس سفرِ حج کا ضروری سامان ہواوراس کوسواری میسر ہو جو بیت اللہ تک اس کو پہونچا سکے، اور پھر وہ حج نہ کرے، تو کوئی فرق نہیں کہ وہ یہودی ہو کر مرے یا نصرانی ہو کر، اور یہ اس لئے کہ اللہ تبارک وتعالیٰ کا ارشاد ہے، ﴿وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلاً﴾ ''اللہ تعالیٰ کے لئے بیت اللہ کا حج فرض ہے، ان لوگوں پر جو اس تک جانے کی استطاعت رکھتے ہوں''۔

اس حدیث میں ان لوگوں کے لئے بڑی سخت وعید ہے جو حج کرنے کی استطاعت رکھنے کے باوجود حج نہ کرے، فرمایا گیا ہے کہ ان کا اس حال میں مرنا اور یہودی یا نصرانی ہو کر مرنا دونوں برابر ہے، (معاذ اللہ) یہ اسی طرح وعید ہے جس طرح نماز کو چھوڑ کو کفر وشرک کے قریب کہا گیا ہے ،اَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَلَا تَكُوْنُوْا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ (سورۃ الروم ع٥)۔اس سے یہ معلوم ہوتا ہے کہ نماز کو چھوڑنے والا عمل مشرکوں والا عمل ہے۔ حج فرض ہونے کے باوجود حج نہ کرنے والوں کو مشرکین کے بجائے یہود ونصاریٰ سے تشبیہ دینے کا راز یہ ہے کہ حج نہ کرنا یہود ونصاریٰ کی خصوصیت تھی ، کیونکہ مشرکین عرب حج کیا کرتے تھے، لیکن نماز نہیں پڑھتے تھے، اس لئے نماز کا چھوڑنا مشرکوں والا عمل بتلایا گیا، اور حج نہ کرنا یہود ونصاریٰ والا عمل کہا گیا۔

حج کو چھوڑنے والا گویا یہودی یا نصرانی ہو جاتا ہے، وہ ملتِ اسلامیہ سے آزاد ہے، اور یہودی اور نصرانی ہو کر مرنے کا سخت خطرہ ہے، اور یہ اس لئے ہے کہ اللہ تعالیٰ نے اپنی کتاب میں فرمایا کہ اللہ کے لئے لوگوں پر حج فرض ہے، جو شخص اس تک رسائی کے لئے امن کے ساتھ زادِراہ اور سواری پر قادر ہو۔

اوراس آیت میں اللہ تعالیٰ آگے فرماتے ہیں، وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعٰلَمِيْنَ ۔جس کا مطلب یہ ہے، کہ اس حکم کے بعد جو کوئی کافرانہ رویہ اختیار کرے یعنی باوجود استطاعت کے حج کو نہ جائے تو اللہ تعالیٰ کو کوئی پرواہ نہیں ہے، وہ ساری دنیا اور ساری کائنات سے بے نیاز ہے۔ جس کا مطلب یہ ہے کہ ایسے نافرمان لوگ جو بھی عمل کرے اور جس حال میں بھی مرے اللہ تبارک وتعالیٰ کو ان لوگوں کی اور ان کی انجام کی کوئی پرواہ نہیں ہے، اور یہ ایک مسلمان اور مومن کے بہت بڑی وعید ہے۔(معارف الحدیث)۔

بیت اللہ شریف کی فضیلت

حضرت عباسؓ سے روایت ہے، وہ فرماتے ہیں، کہ رسول اللہ ﷺ نے فرمایا: اللہ جل شانہٗ کی ایک سو بیس (۱۲۰) رحمتیں روزانہ اس گھر (یعنی بیت اللہ شریف) پر نازل ہوتی ہیں، جن میں سے ساٹھ (٦٠) رحمتیں طواف کرنے والوں پر، چالیس (۴۰) رحمتیں وہاں نماز پڑھنے والوں پر، اور بیس (۲۰) رحمتیں بیت اللہ شریف کو دیکھنے والوں پر ہوتی ہیں، (بیہقی)۔

بیت اللہ شریف کو دیکھنا بھی عبادت ہے، اور باعثِ رحمت ہے، چنانچہ بہت سے صحابہ کرام ؓ اور تابعینؒ سے اس کے فضائل منقول ہیں:

(۱) حضرت سعید بن المسیبؒ تابعی فرماتے ہیں، کہ جو شخص ایمان و تصدیق کے ساتھ کعبہ کو دیکھے وہ گناہوں سے ایسا پاک ہوجاتا ہے جیسے آج ہی پیدا ہوا۔

(۲) حضرت ابوالسائب مدنیؒ کہتے ہیں کہ جو شخص ایمان و تصدیق کے ساتھ کعبۃ اللہ کو دیکھے اس کے گناہ ایسے جھڑتے ہیں، جیسے پتّے درخت سے جھڑتے ہیں، اور جو شخص مسجد حرام میں بیٹھ کر بیت اللہ کو صرف دیکھتا رہے، چاہے طواف کرے یا نہ کرے نفلیں پڑھے یا نہ پڑھے وہ افضل ہے، اس شخص سے جو اپنے گھر میں نفلیں پڑھتا ہو، اور بیت اللہ کو نہ دیکھتا ہو۔

(۳) حضرت عطارؒ فرماتے ہیں، کہ بیت اللہ کو دیکھنا بھی عبادت ہے، اور بیت اللہ دیکھنے والا ایسا ہے جیسا کہ رات کو جاگنے والا ہو، اور دن میں روزہ رکھنے والا ہو، اور اللہ تعالیٰ کے راستے میں جہاد کرنے والا ہو، اور اللہ کی طرف ررجوع کرنے والا ہو

۔

(۴) حضرت عطارؒ ہی سے یہ نقل کیا گیا ہے کہ ایک مرتبہ بیت اللہ شریف کو دیکھنا ایک سال کی نفل عبادت کے برابر ہے۔

(۵) حضرت طاؤسؒ کہتے ہیں، کہ بیت اللہ کا دیکھنا افضل ہے اس شخص کی عبادت سے جو روزہ دار، شب بیدار اور مجاہد فی سبیل اللہ ہو۔

(٦) حضرت ابراہیم نخعیؒ کہتے ہیں، کہ بیت اللہ کا دیکھنے والا مکہ سے باہر عبادت میں کوشش سے لگے رہنے کے برابر ہے۔ (درمنثور)۔

جو لوگ حج فرض ہونے کے باوجود حج نہیں کرتے اوّل تو وہ سخت گناہ گار ہیں، اور دوسرے پھر وہ بیت اللہ کی زیادت سے اور اس کی زیارت کے عظیم ثواب سے محروم ہیں، کیا انہیں اس اجر وثواب سے محروم رہنا گوارا ہے؟

کی برکت سے اس کے سارے گناہ معاف کردیئے جائیں گے، اور وہ گناہوں سے بالکل ایسا پاک وصاف ہوکر واپس ہوتا ہے، جیسا کہ وہ اپنی پیدائش کے دن بے گناہ تھا۔

ہر قدم پر سات لاکھ نیکیاں

عن عبد اللّٰہ بن عباسؓ قال سمعت رسول اللّٰہ ﷺ یقول من حج من مكة ماشيا حتیٰ یرجع الیٰ مكة كتب اللّٰہ له بكل خطوة سبع مائةً حسنة مثل حسنات الحرم قيل وما حسنات الحرم قال بكل حسنة مائة الف حسنة ۔(المستدرك للحاكم جديد ٢/٦٤٨)۔

حضرت عبداللہ بن عباسؓ نے فرمایا کہ میں نے رسول اللہ ﷺ کو فرماتے ہوئے سنا ہے کہ جو شخص مکۃ المکرّمہ سے عرفات تک پیدل چل کر حج کرتا ہے، اور پیدل ہی مکۃ المکرّمہ واپس آتا ہے، اللہ تعالیٰ اس کے واسطے ہر قدم کے بدلہ میں حرم مقدس کی نیکیوں کی طرح سات سو نیکیاں لکھ دیتے ہیں، پوچھا گیا کیا کہ حرم مقدس کی نیکیاں کس حساب سے ہوتی ہیں، تو آپ ﷺ نے فرمایا کہ حرم مقدس کی ہر ایک نیکی ایک لاکھ نیکوں کے برابر ہوتی ہے، لہٰذا ہر قدم پر سات نیکیاں ہوگئی۔

حضرت عبداللہ بن عباسؓ اپنی اولاد کو وصیت کرتے ہوئے فرمایا کہ اے میرے لڑکو! تم مکۃ المکرّمہ سے عرفات کو حج کرنے کے لئے پیدل جایا کرو، اس لئے میں رسول اللہ ﷺ کو یہ ارشاد فرماتے ہوئے سنا ہے، کہ بیشک سواری پر چلنے والے حاجی کو اس کی سواری کے ہر قدم پر ستر ۷۰ نیکیاں دی جاتی ہیں، اور عرفات تک

پیدل چل کر حج کرنے والے حاجی کو اس کے ہر ہر قدم پر سات سو نیکیاں دی جاتی ہے۔

مکۃ المکرّمہ سے عرفات تک پیدل جانے اور پیدل واپس آنے سے ہر ہر قدم پر سواری کے مقابلہ میں ۶۳۰ نیکیاں زیادہ ملتی ہیں، اور خاص طور پر عرفات سے واپس آتے وقت سواری کے مقابلہ میں پیدل آنا زیادہ آسان بھی ہے، اور ثواب بھی زیادہ ہے۔

افضل ترین عمل اللہ کے راستے میں جہاد کے لئے جانا ہے،تو کیا ہم بھی جہاد کے لئے جائیں؟ آپ ﷺ نے فرمایا کہ تم کو جہاد کے لئے نہیں جانا ،مگر تمہارا افضل ترین جہاد حج مقبول ہے (یعنی وہ حج جو ہر صغیرہ اور کبیرہ گناہوں سے پاک ہو)۔

سفرِ حج میں خرچ کرنے کی فضیلت

حضرت بریدہؓ فرماتے ہیں کہ سید الکونین علیہ السلام کا ارشاد ہے کہ سفرِ حج میں خرچ کرنا اتنے بڑے اجروثواب کا باعث ہے، کہ جتنا جہاد فی سبیل اللہ میں خرچ کرنے کا ہوتا ہے، ایک روپیہ خرچ کرنیکا اجر سات سو۷۰۰روپے خرچ کرنے کے برابر ملتا ہے۔

بعض روایات میں ایک روپیہ خرچ کرنے سے ایک لاکھ روپے خرچ کرنے کے برابر اجروثواب کی فضیلت آئی ہے، جو حاشیہ میں درج ہے، لہٰذا فضول خرچی سے بچ کر فراخدلی سے سفرِ حج میں خرچ کرنا چاہئے بعض لوگ ضروری اور اہم خرچ سے بھی گریز کرتے ہیں، اور وطن لانے کے لئے غیر ضروری اشیاء خوب خریدتے ہیں، حالانکہ حرمین شریفین کے قیام کے زمانہ میں کھانے پینے میں خرچ کرنے میں اور منیٰ ،عرفات، مزدلفہ کی آمدورفت وغیرہ میں فراخ دلی سے ایک ایک ریال خرچ کرنے کے بدلہ میں ایک ایک لاکھ ریال اللہ کے راستے میں صدقہ کرنے کے برابر اجروثواب کا باعث ہے، دونوں ہاتھ گھی میں ہیں، خوب کھایا پیا، پھر آخرت کے لئے خود بخود بے شمار جمع بھی ہو گئے۔

گناہوں سے پاک

عَنْ اَبِیْ هُرَیْرَةَ رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ مَنْ حَجَّ فَلَمْ یَرْفُثْ وَلَمْ یَفْسُقْ رَجَعَ کَیَوْمٍ وَلَدَتْهُ اُمُّهٗ

(متفق علیه معارف الحدیث ج ٤ ص ١٩٤)

حضرت ابوہریرہؓ سے روایت ہے، کہ رسول اللہ ﷺ نے فرمایا جس آدمی نے حج کیا اور اس میں نہ تو کسی شہوانی اور فحش بات کا ارتکاب کیا ،اور نہ اللہ کی کوئی نافرمانی کی تو وہ گناہوں سے ایسا پاک وصاف ہو کر واپس ہوگا، جیسا کہ اس دن تھا جس دن اس کی ماں نے اس کو جنا تھا۔

قرآن کریم میں فرمایا گیا ہے۔﴿ اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَّعْلُوْمَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِیْهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوْقَ وَلَا جِدَالَ فِی الْحَجِّ ﴾اس آیت میں حج کرنے والوں کو ہدایت فرمائی گئی ہے کہ خاص کر زمانۂ حج میں وہ شہوت کی باتوں اور اللہ کی نافرمانی والے سارے کاموں اور آپس کی جھگڑے بازی سے بچیں، حضرت ابوہریرہؓ کی اس حدیث میں اس ہدایت پر عمل کرنے والوں کو بشارت سنائی گئی ہے اور فرمایا گیا ہے، کہ جو شخص حج کرے اور ایّام حج میں نہ تو شہوت کی باتیں کرے، اور نہ اللہ تعالیٰ کی نافرمانی کی کوئی ایسی حرکت کرے، جو فسق کی حد میں آتی ہو، تو حج

حج کرنے کے فضائل

حضرت ابوبکرؓ سے مروی ہے کہ بے شک رسول اللہ ﷺ سے سوال کیا گیا کہ حج کی مختلف قسموں میں سے کونسا حج زیادہ افضل اور فضیلت والا ہے جس میں بلند آواز کے ساتھ کثرت سے تلبیہ ہو، اور جس حج میں قربانی کا خون خوب بہتا ہو۔

اَلْحَجُّ :۔ کے معنی بلند آواز سے کثرت سے تلبیہ پڑھنے کے ہیں، اَلثَّجُّ :۔ کے معنے قربانی میں جانور کا خون بہانے کے ہیں، اور وہ بدنہ کی قربانی کے لئے زیادہ استعمال ہوتا ہے۔

اس حدیث شریف سے معلوم ہوتا ہے، کہ حج قِران اور حج تمتع میں قربانی ہوتی ہے، اور حج اِفراد میں قربانی نہیں ہوتی، اس لئے افراد کے مقابلہ میں قران اور تمتع زیادہ افضل ہوں گے۔

اور حضرت عبداللہ بن مسعودؓ روایت فرماتے ہیں، کہ رسول اللہ ﷺ نے ارشاد فرمایا کہ حج اور عمرہ پے در پے کرتے رہو، یعنی جب حج کرو تو ساتھ میں عمرہ بھی کرلیا کرو، (حج قران و حج تمتع کیا کرو) اس لئے کہ حج و عمرہ دونوں گناہوں اور محتاجگی و فقیری کو اس طرح دور کرتے ہیں، جس طرح بھٹی لوہے اور سونے اور چاندی کے میل کو دور کر کے صاف کر دیتی ہے، اور حج مبرور (حج مقبول جو معصیت سے پاک ہوتا) کا ثواب اور بدلہ جنت کا اعلیٰ مقام ہی ہے۔

حضرت ابو ہریرہؓ فرماتے ہیں، کہ نبی کریم ﷺ سے پوچھا گیا کہ کونسا عمل سب سے بہتر اور افضل ہے؟ تو آپ ﷺ نے فرمایا کہ اللہ اور اس کے رسول ﷺ پر ایمان لانا سب سے افضل عمل ہے، آپ ﷺ سے پوچھا گیا کہ پھر اس کے بعد کونسا عمل افضل اور بہتر ہے؟ آپ ﷺ نے جواب دیا کہ اللہ کے راستہ میں جہاد کے لئے نکلنا سب سے افضل عمل ہے، آپ ﷺ سے پوچھا گیا اس کے بعد کونسا عمل افضل ترین ہے؟ آپ ﷺ نے فرمایا کہ ایسا حج سب سے افضل ترین عمل ہے جو ہر برائی سے پاک ہو اور مقبول ہو۔ (بخاری شریف ۲۰۶/۱ حدیث ۱۴۹۷)۔

عورتوں کے لئے حج مقبول جہاد سے بھی افضل ہے

عن عائشة ام المؤمنين رضی اللہ عنہا انها قالت يا رسو ل الله نرى الجهاد افضل العمل افلانجاهد قال لا لكن افضل الجهاد حج مبرورٌ۔ (بخاری شریف ۲۰۶/۱ حدیث ۱۴۹۸)۔

ام المؤمنین حضرت عائشہؓ سے مروی ہے کہ انہوں نے خود رسول اللہ ﷺ سے سوال کیا کہ یا رسول اللہ ﷺ ہم دیکھتے ہیں، کہ سب سے

سکوت فرمایا اور کوئی جواب نہیں دیا، یہاں تک کہ اس شخص نے تین مرتبہ اپنا سوال دوہرایا، تو آپ ﷺ نے (ناگواری کے ساتھ) فرمایا کہ، اگر میں تمھارے اس سوال کے جواب میں کہہ دیتا کہ ہاں ہر سال حج کرنا فرض کیا گیا ہے، تو اسی طرح فرض ہو جاتا، اور تم ادا نہیں کر سکتے، اس کے بعد آپ ﷺ نے ہدایت فرمائی کہ، کسی معاملہ میں جب تک میں خود تم کو کوئی حکم نہ دوں تم مجھ سے حکم لینے (اور سوال کر کر کے اپنی پابندیوں میں اضافہ کرنے) کی کوشش نہ کرو، تم سے پہلی امتوں کے لوگ اسی لئے تباہ ہو گئے کہ وہ اپنے نبیوں سے سوال بہت کرتے تھے، اور پھر ان کے احکام کی خلاف ورزی کرتے تھے، لہٰذا (میری ہدایت تم کو یہ ہے کہ) جب میں تم کو کسی چیز کا حکم دوں تو جہاں تک تم سے ہو سکے اس کی تعمیل کرو اور جب تم کو کسی چیز سے منع کروں تو اس کو چھوڑ دو۔ (صحیح مسلم شریف ـ معارف الحدیث جلد ٤ صفه ١٩٠)

مطلب یہ ہے کہ میری لائی ہوئی شریعت کا مزاج سختی اور تنگی کا نہیں بلکہ سہولت اور وسعت کا ہے، جس حد تک تم سے تعمیل ہو سکے اس کی کوشش کرو، بشری کمزوریوں کی وجہ سے جو کمی کسر رہ جائے گی، اللہ تعالیٰ کے رحم و کرم سے اس کی معافی کی امید ہے۔

حج کس پر اور کب فرض ہے

اس پاک گھر میں جمالِ خداوندی کی کوئی خاص تجلی ہے جس کی وجہ سے ادائے حج کے لئے اسے مخصوص کیا گیا ہے، اور حج ایک ایسی عبادت ہے، جس کی ہر ادا محبوبِ برحق کے عشق و محبت کے جذبہ کا اظہار کرتی ہے، پس ضروری ہے کہ جسے اس کی محبت کا دعویٰ ہو اور مالی اور بدنی حیثیت سے بیتُ اللہ شریف تک پہنچے کی قدرت رکھتا ہو کم از کم عمر بھی میں ایک بار دربارِ محبوب میں حاضری دے، اور دیوانہ وار وہاں کا چکّر لگائے۔

لہٰذا ہر اس شخص پر حج فرض ہو جاتا ہے، جس کو اللہ تعالیٰ نے اتنی دولت عطاء فرمائی کہ جس سے وہ اپنے وطن سے مکّہ مکرمہ تک آنے جانے اور وہاں کے اخراجات پر قادر ہو، اور واپس آنے تک اہل و عیال اور بیوی بچوں کے مصارف بھی بآسانی برداشت کر سکتا ہو، اور راستہ ساری پر امن ہو ں، مثلاً حکومت کی طرف سے سفر کی منظوری کا ویزا اور سواری اور ٹکٹ کی فراہمی اور دشمن وغیرہ کے خطرات سے مامون ہونا وغیرہ، ان تمام سہولیات کے ساتھ عمر بھر میں صرف ایک مرتبہ حج فرض ہوتا ہے۔

حج کی فرضیت اور وجوب کے لئے مالکِ نصاب اور مقدارِ نصاب مال کا ہونا لازم نہیں، بلکہ اتنا مال ہونا لازم ہوتا ہے، کہ جس سے حج کا خرچ پورا ہوتا ہو، اور اس درمیان میں اہل و عیال کے خرچ کا انتظام ہو، چاہے وہ صرفہ مقدارِ نصاب سے زائد ہو یا اس سے کم ہو یا مقدارِ نصاب کے برابر۔

حج کی فرضیت

مولانا محمد الیاس صاحب جامعی
استاذ تفسیر جامعہ نور الہدیٰ نیلور و رکن ریاستی حج کمیٹی آندھرا پردیش

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَا عَ اِلَيْهِ سَبِيْلاًo(سورة آل عمران: ٩٧)

عَنْ اَبِىْ هُرَيْرَةؓ قَالَ خَطَبَنَا رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ يَاَيُّهَاالنَّاسُ قَدْ فُرِضَ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ فَحَجُّوْا فَقَالَ رَجُلٌ اَكُلَّ عَامٍ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ فَسَكَتَ حَتّٰى قَالَهَاثَلٰثاً فَقَالَ لُوْ قُلْتُ نَعَمْ لَوَ جَبَتْ وَلَمَا اسْتَطَعْتُمْ ثُمَّ قَالَ ذَرُوْنِىْ مَا تَرَكْتُكُمْ فَاِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِكَثْرَةِ سُوَالِهِمْ وَاِخْتِلَافِهِمْ عَلٰى اَنْبِيَائِهِمْ فَاِذَا اَمَرْتُكُمْ بِشَيْئٍ فَاتُوْا مِنْهُ مَااسْتَطَعْتُمْ وَاِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْئٍ فَدَعُوْهُ۔ رواه المسلم (معارف الحديث ج/٤ ص/١٨٩)

لَبَّيْكَ اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ ،لَبَّيْكَ لَا شَرِيْكَ لَكَ لَبَّيْكَ ،اِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ،لَا شَرِيْكَ لَكَ۔

اسلام کے ارکانوں میں سے پانچویں اور آخری رکن حجِ بیت اللہ ہے، تمام مسلمان جانتے ہیں، کہ اسلام کے پانچ ارکان ہیں۔

(۱) ''لا اله الا اللّٰه ۔محمد رسول اللّٰهؐ'' کی گواہی دینا یعنی اللہ تعالیٰ کے سوا کوئی معبود نہیں اور حضرت محمد ﷺ اللہ کے سچے رسول اور نبی برحق ہیں۔

(۲) پانچ وقت کی نماز قائم کرنا۔

(۳) مال داروں کے لئے جو صاحبِ نصاب ہوں، اپنے مالوں کی زکوٰۃ ادا کرنا۔

(۴) رمضان المبارک کے روزے رکھنا۔

(۵) اور پانچواں رکن ہے حجِ بیت اللہ، یعنی بیت اللہ کا حج کرنا۔

حج کی فرضیت

حضرت ابو ہریرہؓ سے روایت ہے، کہ رسول اللہ ﷺ نے ایک دن خطبہ دیا اور اس میں فرمایا۔ اے لوگوں! تم پر حج فرض کر دیا گیا ہے، لہٰذا اس کو ادا کرنے کی فکر کرو، ایک شخص نے عرض کیا کہ، یا رسول اللہ ﷺ کیا ہر سال حج کرنا ہم پر فرض ہے؟ رسول اللہ ﷺ نے اس کے جواب میں